

บทที่ 4

วิเคราะห์แบบเรียนตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นและปลาย

หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520

จากผลการวิจัยในบทที่แล้ว ได้พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ อันมีผลกระทบต่อการศึกษา ซึ่งในที่นี้ก็คือ นโยบายการศึกษา โดยเฉพาะแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ซึ่งมีโครงสร้างที่กล่าวถึงเรื่องต่างๆ ในการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อาทิ ความมุ่งหมาย แนวนโยบายการศึกษาของรัฐ ระบบการศึกษา การบริหารการศึกษา มาตรฐานการศึกษา และการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาการ ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม พละนาฏย สภาพแวดล้อม และกิจกรรมของเยาวชน ตลอดจนการระดมสรรพกำลังเพื่อการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดประสงค์หลักของแผนก็คือ การสร้างรูปแบบของการศึกษาเพื่อสนองต่อความต้องการของสังคม ซึ่งจะกล่าวให้แคบลงมาก็คือ กระแสที่เรียกร้องประชาธิปไตยในวงการศึกษา อันหมายถึง การเรียนการสอน การจัดการศึกษา การบริหารการศึกษา ความมุ่งหมาย กระบวนการเนื้อหาสาระ การประเมินผล ฯลฯ โดยมีความคิดแบบประชาธิปไตยเป็นพื้นฐาน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 เป็นตัวกระตุ้นหรือเร่งให้กระแสประชาธิปไตยมีความเป็นปึกแผ่น และเช่นกัน เหตุการณ์ทางการศึกษาย่อมถูกกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องจากเป็นระบบย่อย (subsystem) อันสำคัญอันหนึ่งที่มีเรื่องของการเมืองเข้ามาผูกพัน ดังจะเห็นได้จากร่างพระบรมราชโองการให้ใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ความตอนหนึ่งว่า

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่สภาการศึกษาแห่งชาติ พิจารณาเห็นว่า แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 และแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2512 ไม่อาจสนองความต้องการอันจำเป็นของสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติให้สนองความต้องการและการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เป็นอยู่ใน

ปัจจุบัน เพื่อให้สามารถอบรมพลเมืองให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของพลเมืองทุกคน ให้มีความสำนึกในความเป็นไทยร่วมกัน ให้มีความภูมิใจในวัฒนธรรมไทย รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพในกรอบแห่งกฎหมาย ตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของประชาชนที่ต้องรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ เคารพยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา เกิดทุนพระมหากษัตริย์ ชำรงรักษาถ่ายทอดและพัฒนาบรมกถทางศิลปวัฒนธรรมของชาติให้มั่นคงยั่งยืนตลอดไป ดังนั้นสภาพการศึกษาแห่งชาติจึงเสนอแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 เพื่อให้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของรัฐ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาให้ความเห็นชอบแล้ว...¹

จากร่างพระบรมราชโองการดังกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าการเมืองนั้นมีผลกระทบต่อการศึกษาเช่นไร และการศึกษาปรับเปลี่ยนอย่างไร ซึ่งสามารถที่จะรับรู้ได้จากจุดมุ่งหมายของแผนการศึกษาซึ่งอยู่ในหมวดที่ 1 อันแสดงถึงเจตนารมณ์ของรัฐที่มีต่อการศึกษา กล่าวคือ ตามนัยแห่งแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันตลอดชีวิต เพื่อมุ่งสร้างเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถดำรงชีวิตและทำประโยชน์แก่สังคม โดยเน้นการศึกษา เพื่อสร้างเสริมความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคง และความผาสุกร่วมกันในสังคมไทยเป็นประการสำคัญ ซึ่งความมุ่งหมายของการศึกษามีดังนี้²

1. ให้มีความเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ศาสนา และหลักธรรม
2. ให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
3. ให้มีความรับผิดชอบต่อชาติ ต่อท้องถิ่น ต่อครอบครัว และต่อตนเอง

¹สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 (กรุงเทพฯ: ศรีเมืองการพิมพ์, ม.ป.ป.), พระบรมราชโองการ.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-7.

4. ให้ความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกันและการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ และการมีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศ
5. ให้ความยึดมั่นและผดุงความเสมอภาค ความสุจริตและความยุติธรรม
6. ให้มีบุคลิกภาพที่ดี มีสุขภาพ สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ
7. ให้ความขยันหมั่นเพียร มีความสามารถในการประกอบอาชีพและการใช้จ่ายอย่างประหยัด ตลอดจนการร่วมมือกันประกอบกิจกรรมและธุรกิจต่างๆ โดยชอบด้วยกฎหมาย
8. ให้ความสามารถในการติดต่อหาความเข้าใจและร่วมมือซึ่งกันและกันรู้จักการแสวงหาความจริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยสติปัญญาและโดยสันติวิธี
9. ให้ความรู้ ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรของประเทศ

จากจุดมุ่งหมายข้างต้นแสดงให้เห็นถึง เจตนารมณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย อย่างเป็นได้ชัด แม้ว่าตามอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยยังมีเงื่อนงำอีก มากก็ตาม และจากแผนการศึกษาแห่งชาตินี้เอง นับเป็นแม่บทที่สำคัญในการจัดการศึกษาและ เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างหลักสูตร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง แผนการศึกษาแห่งชาตินั้นเป็นแผน หลักเป็นแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการศึกษานั้นเอง (แม้ว่าสถานะของแผนการศึกษาแห่ง ชาติจะไม่ถือเป็นกฎหมาย ซึ่งแต่เดิมคือสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แผนการศึกษานั้นมีฐานะเป็น กฎหมาย เนื่องจากเป็นพระบรมราชโองการจึงมีฐานะเทียบเท่ากฎหมาย แต่ในปัจจุบันถ้าต้อง การจะให้สิ่งใดเป็นลักษณะบังคับใช้จะต้องตราออกมาเป็นพระราชบัญญัติอีกฉบับหนึ่งต่างหาก)

อย่างไรก็ตาม กระทรวงศึกษาธิการและสภาการศึกษาแห่งชาติเป็นสถาบันที่มีอำนาจ หน้าที่ในการจัดการศึกษา และเป็นผู้วางแผนการศึกษาตามแนวนโยบายของรัฐบาลผู้บริหารประเทศ แผนการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการดำเนินนโยบาย จึงนับว่ามีผลโดยตรงต่อการสร้าง หลักสูตร จึงขอหาความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตรตามความหมายของการวิจัยนี้พอสังเขป โดย

เราอาจแบ่งความหมายของหลักสูตรออกเป็น 3 แนวทาง คือ³

แนวที่หนึ่ง หลักสูตรคือ รายวิชา หรือเนื้อหาวิชาที่จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษานในแต่ละระดับ
ชั้น มีการกำหนดขอบเขตเนื้อหาวิชา อัตราเวลาเรียน เมื่อผู้เรียนเรียนครบตามรายวิชาต่างๆ
และตามกำหนดเวลาก็ถือว่าเรียนครบตามหลักสูตร

แนวที่สอง หลักสูตรคือ มวลประสบการณ์ กล่าวคือ ประสบการณ์ทั้งหมด (total
experiences) ที่โรงเรียนจัดให้นักเรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เช่น เนื้อหาวิชา
ทัศนคติ แบบพฤติกรรม กิจวัตร สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ทัศนคติ และทักษะที่สำคัญ
แก่ชีวิต

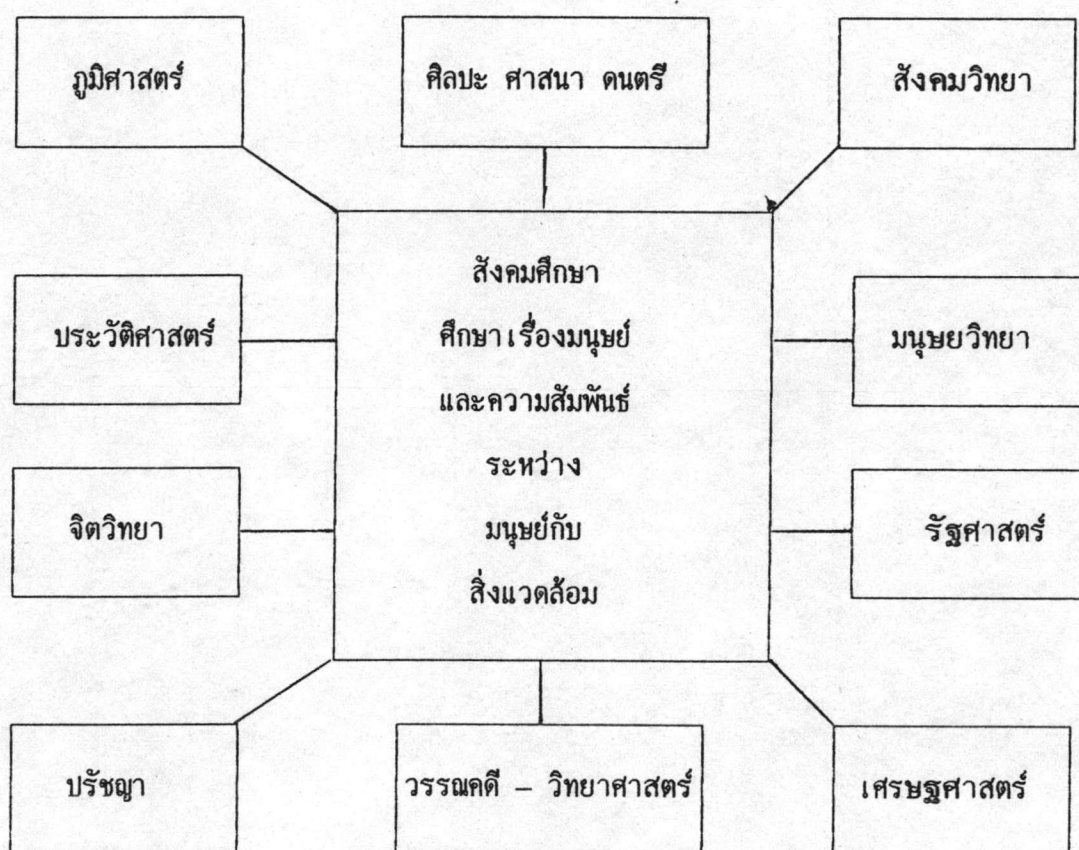
แนวที่สาม หลักสูตรคือ แผนงานที่เขียนอธิบายถึงขอบเขตและการจัดเตรียมโปรแกรม
การศึกษานในแผนงานนี้อาจประกอบด้วยข้อความที่บอกถึงความต้องการหลักที่จะเป็นแนวทางสำหรับ
การวางแผนการสอน บอกถึงเป้าประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหาสาระ และกระบวนการที่เกี่ยวข้อง
ตลอดจนแนวการประเมินคุณค่าและประสิทธิผลของหลักสูตรแต่ไม่รวมถึงประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้พบ
จริงๆ ในการนำหลักสูตรไปใช้

จากความหมายของหลักสูตรข้างต้นสามารถที่จะหาจุดร่วมของหลักสูตรได้ประการหนึ่ง
นั่นก็คือ เนื้อหาวิชาที่ใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งสิ่งที่จะยืนยันเนื้อหาวิชาเหล่านี้ได้ดี และเป็น
รูปธรรมที่สุดก็คือ "แบบเรียน" หรือ "หนังสือเรียน" อันเป็นแหล่งข้อมูลที่รวบรวมเนื้อหาในการ
เรียนการสอนไว้อย่างมีลำดับขั้นตอนตรงตามหลักสูตร สามารถใช้ศึกษาเป็นรายบุคคลได้เป็น
อย่างดีตามกำลังความสามารถของบุคคลนั้น ๆ ประกอบกับงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการ
อบรมกล่อมเกลากองการเมือง (political socialization) เพราะฉะนั้นแบบเรียนที่ใช้
จึงต้องเป็นวิชาที่มีเนื้อหาทางการเมืองเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน (political foundation)

³อมรา เลิกเรียงสินธุ์, หลักสูตรและแบบเรียนมัธยมศึกษา (กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์,
2529), หน้า 1-5.

อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งก็คือแบบเรียนานหมวดวิชาสังคมศึกษา⁴ ซึ่งเป็นวิชาที่กว้างขวาง และครอบคลุมถึงแขนงวิชาต่างๆ ในสาขาสังคมศาสตร์และเกี่ยวโยงถึงสาขาอื่นด้วย ดังในรูป⁵

รูปที่ 4.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมศึกษากับศาสตร์อื่นๆ

⁴พรศักดิ์ ฟองแก้ว และ สายทิพย์ สุดดีพันธ์, การเมืองของเด็ก : กระบวนการสังคม ประกิตทางการเมือง (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 88.

⁵สันต์ ธรรมบำรุง, การสอนสังคมศึกษา ฉบับที่ 221 หน่วยการศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, 2523), บทนา.

ในเมื่อการเมืองนั้นมีผลกระทบต่อการศึกษา เนื้อหาทางการเมืองในแบบเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา จึงตกอยู่ในตรรกะเดียวกัน กล่าวคือ กระแสการเรียกร้องประชาธิปไตยในช่วง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 จึงน่าจะมีผลต่อเนื้อหาของแบบเรียนดังกล่าว ซึ่งถ้าจะมองกันตามกระแสในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เนื้อหาทางการเมืองในแบบเรียนก็น่าที่จะเน้นย้ำถึงเรื่องระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นระดับอุดมคติ ระดับระบบการเมือง หรือระดับวิถีชีวิต

แต่เนื่องจากภายหลังที่แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ได้ประกาศใช้แล้ว เหตุการณ์ทางการเมืองยังคงเข้าสู่วัฏจักรเดิม ทหารยังคงมีอำนาจและบทบาททางการเมืองอย่างเด่นชัด นักการเมืองยังคงขาดอุดมการณ์ ข้าราชการยังคงมีความคิดแบบอนุรักษนิยม และประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ประกอบกับคำพูดที่ว่า ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยนั้น ถูกนำมาใช้แค่รูปแบบ (form) ส่วนในทางเนื้อหา (content) นั้น ยังคงไม่เอื้ออำนวยต่อการระบอบการปกครองดังกล่าว เหล่านี้ก็น่าจะซึ่งสมมุติฐานในการวิจัยครั้งนี้คือ

- ในการอบรมกล่อมเกลாதองการเมืองในระดับมัธยมศึกษาตั้งแต่ 2520 ถึง 2537 มีเนื้อหาทางการเมืองน้อยกว่าเนื้อหาทางเศรษฐกิจและสังคม
- การอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับระบบการเมืองมีมากกว่าระดับอุดมคติและระดับวิถีชีวิต

โดยวิธีวิจัยจะใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และแสดงผลการวิจัยลงในตารางแจกแจงความถี่ สำหรับสมมุติฐานแรกจะแจกแจงความถี่ลงในตารางวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และสำหรับสมมุติฐานที่สองนั้นจะแจกแจงความถี่ลงในตารางวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิต จากนั้นจึงนำตัวเลขที่ได้จากตารางทั้งสองมาตรวจสอบกับสมมุติฐานข้างต้นดังกล่าวแล้วในบทหน้า

ในส่วนของแบบเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษาซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาอันเป็นหน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) ของการวิจัยนี้เป็นแบบเรียนที่ใช้อยู่ใน 8 หลักสูตรด้วยกัน คือ

1. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ. 1-2-3) พุทธศักราช 2503⁶
2. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ. 4-5-6) พุทธศักราช 2503⁷
3. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520⁸
4. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520⁹
5. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521¹⁰
6. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524¹¹
7. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)¹²
8. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)¹³

⁶กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ.1-2-3) พุทธศักราช 2503 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2508).

⁷กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.4-5-6) พุทธศักราช 2503 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2517).

⁸กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 (กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2520).

⁹กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 (กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2520).

¹⁰กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2520).

¹¹กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2525).

¹²กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2537).

¹³กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2533).

แต่การวิจัยจะทำเพียงหลักสูตรที่ 3-8 เท่านั้นโดยขอบข่ายของเวลาในการวิจัยนี้จะตกอยู่ในช่วงพ.ศ. 2520-2537 รวม 17 ปี เนื่องจากในระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่สิ้นสุดยุคกระแสการเรียกร้องประชาธิปไตย

อึ่ง ในระหว่างการใช้หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นและปลายพุทธศักราช 2503 จนถึงหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พุทธศักราช 2520 นี้มีหลักสูตรแทรกเข้ามาอีกหลักสูตรหนึ่งนั่นคือ หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518¹⁴ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในรายวิชาเฉพาะมัธยมศึกษาตอนปลายเพียงระดับเดียวเท่านั้นและเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญก็คือ เหตุการณ์อันเป็นผลมาจากอุดมการณ์ทางการเมือง และกระแสความคิดในการปฏิวัติวัฒนธรรมได้เริ่มแพร่เข้ามาสู่สถานศึกษา¹⁵ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชาต่างๆ โดยเฉพาะวิชา ภาษาไทย เนื่องจากมีการอภิปรายกันว่า ควรจะเรียนวรรณคดีไทยต่อไปหรือไม่ หรือควรเปลี่ยนแปลงเนื้อหาเสียใหม่ การวิพากษ์วิจารณ์วรรณคดีไทยไปในทางที่เป็นผลเสียต่อสังคม เป็นการมอมเมาเยาวชน ตลอดจนเหตุการณ์เผาวรรณคดีไทย จึงมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในวิชาภาษาไทยให้สอดคล้องกับแนวคิดของนักเรียนในช่วงกระแสดังกล่าว โดยยกเลิกแบบเรียนหมวดวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน และพลาณามัยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และหมวดวิทยาศาสตร์เฉพาะชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4¹⁶ ส่วนเนื้อหาในหมวดวิชาสังคมนั้นถูกปรับปรุงเพียงเล็กน้อย หรืออาจกล่าวได้ว่าแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย¹⁷ จึงมิได้นำแบบเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษาในหลักสูตรดังกล่าวมาวิเคราะห์ด้วย

¹⁴กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 (กรุงเทพฯ: แผนกช่างพิมพ์โรงเรียนสารพัดช่างพระนคร, 2518)

¹⁵สุณีย์ สินธุเดชะ, การศึกษาและวิเคราะห์แบบเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย (จินตตามณี-หลักสูตรพุทธศักราช 2521 และ 2524) ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. (เอกสารอัดสำเนา)

¹⁶กระทรวงศึกษาธิการ, "คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก.161/2519 เรื่องการปรับปรุงแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ปีการศึกษา 2519," 12 กุมภาพันธ์ 2519.

¹⁷กระทรวงศึกษาธิการ, "ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เพิ่มเติมรายวิชาในหมวดวิชาสังคมศึกษาหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518," 14 มีนาคม 2518.

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นหมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520¹⁸

หน้าที่พลเมืองแบบเรียนหลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2520 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1¹⁹

ตารางที่ 4.1 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมจากหน้าที่พลเมือง
แบบเรียนหลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2520 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	80	33.61
เศรษฐกิจ	41	17.22
สังคม	117	49.15
รวม	238	100

¹⁸กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 (กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, 2520).

¹⁹กินพันธ์ นาคะตะ และคณะ, หน้าที่พลเมือง แบบเรียนหลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2520 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2520).

ตารางที่ 4.2 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย
ในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากหน้าที่พลเมืองแบบ เรียงหลักสูตราใหม่
พ.ศ. 2520 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	165	1	1	20.93
ระบบการเมือง	440	2	2	55.73
วิถีชีวิต	180	5	5	23.32
รวม	785	8	8	100

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตามตารางที่ 4.1 พบว่า เนื้อหาทางสังคมมีความถี่สูงที่สุดคือ 49.15% รองมาคือเนื้อหาทางการเมือง 33.61% และเนื้อหาทางเศรษฐกิจ 17.22%

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.2 พบว่า การอบรมกลุ่มেলাในระดับระบบการเมืองมีความถี่สูงที่สุด คือ 55.73% ในขณะที่ในระดับวิถีชีวิตและระดับอุดมคติมีความถี่ไม่แตกต่างกันมากนัก คือ 23.32% และ 20.93% ตามลำดับ

สำหรับการอบรมกลุ่มেলাในระดับระบบการเมืองนั้น เช่นมีวิธีการดำเนินการเพื่อช่วยให้บรรลุหลักการ หรืออุดมการณ์ทางประชาธิปไตยเหล่านั้นอย่างแท้จริง มิใช่เป็นการกำหนดหรือประกาศหลักการต่างๆ ไว้ลอยๆ เช่น

มีข้อกำหนดให้ประชาชนเป็นผู้ชื้องานนั้นโดยตรง หรือโดยวิธีอ้อม สำหรับการชื้องานโดยตรงของประชาชน ได้แก่ การให้ประชาชน หรือสมาชิกของกลุ่มชนแบบ

หนึ่งแบบใดตัดสินใจหรือลงมติเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย ในเรื่องต่างๆ เป็นต้น ส่วน การใช้อำนาจปกครองโดยวิธีอื่น ก็ได้แก่การเลือกผู้อื่นเป็นผู้แทนในการใช้อำนาจนั้น เช่น การเลือกสมาชิกสภาเทศบาล หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไปเป็นผู้ออกเทศบัญญัติ หรือออกกฎหมาย เป็นต้น²⁰

เมื่อมีวิธีการแล้วจำเป็นต้องมีกติกาเกี่ยวกับวิธีการเหล่านี้ เพื่อให้เกิดผลในการ ปฏิบัติและสอดคล้องกับหลักการที่ว่าประชาธิปไตยมีวิธีการปกครองที่ยึดหลักกฎหมาย เช่น ...ในการออกเสียงเลือกตั้ง ในการลงมติเพื่อออกกฎหมายฉบับหนึ่งๆ หรือในการตัดสินใจของรัฐบาล...ระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองโดยประชาชนส่วนใหญ่ ไม่ใช่การปกครองโดยบุคคลคนเดียว หรือกลุ่มเดียว เพราะเสียงของคนส่วนมาก มัก จะถูกมากกว่าผิด ในขณะที่เดียวกัน ก็จะต้องให้การคุ้มครองสิทธิของเสียงข้างน้อยด้วย มิฉะนั้นแล้วอาจจะเกิดเผด็จการของเสียงข้างมากได้ เพราะคนส่วนมากอาจตัดสินใจ ผิด หรือมีอคติ ทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมขึ้นได้... ในกรณีนี้ ฝ่ายค้านจึงนับว่าเป็นสิ่ง จำเป็นสำหรับระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการวิจารณ์นโยบายของ รัฐบาล เสนอแนะนโยบายอื่นๆ ที่รัฐไม่มี และพยายามเป็นฝ่ายข้างมากให้ได้ โดย วิธีทางของการเลือกตั้ง²¹

นอกจากวิธีการและกติกาและกฎหมายแห่งอำนาจ ในการปกครองจะต้องมีวิธีการ สำคัญอยู่อย่างหนึ่งคือ การกำจัดขอบเขตการใช้อำนาจของรัฐบาลตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันมิให้ผู้ใช้อำนาจหน้าที่ของรัฐละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เช่น ...การปกครองแบบนี้ยังเกรงว่า อำนาจนั้น หากตกไปอยู่ในที่หนึ่งที่ใดมากเกินไป ก็จะมีการเหลิงอำนาจได้ง่าย จึงต้องมีวิธีแบ่งแยกอำนาจไว้ให้อยู่ในกำมือผู้หนึ่งผู้ใด โดยเฉพาะ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ในการออกกฎหมาย ในการ บังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย และในการตีความกฎหมาย ให้แก่สถาบันฝ่ายนิติบัญญัติ

20 เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-5.

21 เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

สถาบันทางการบริหาร และสถาบันฝ่ายตุลาการเป็นผู้ใช้ตามลำดับ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการ
ป้องกันลัทธิเสรีภาพส่วนบุคคลนั่นเอง...²² เป็นต้น

สำหรับการอบรมกล่อมเกลาระดับวิถีชีวิตซึ่งมีความดีเป็นอันดับที่สองนั้น ได้แก่
การที่แต่ละบุคคลมีจิตใจและการกระทำที่เป็นประชาธิปไตยนั่นเอง เพราะระบอบประชาธิปไตย มี
ได้ขึ้นอยู่กับวิธีการต่างๆ หากยังขึ้นอยู่กับตัวคน ซึ่งมีความหมายสำคัญพอๆ กับระบบอีกด้วย ไม่ว่า
ในระดับใด ซึ่งรวบรวมประชาธิปไตยในระดับวิถีชีวิตจากแบบเรียนได้ดังนี้

- ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย
- เคารพศักดิ์ศรี ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของบุคคล
- เคารพกติกาของการปกครอง
- สนใจมีส่วนร่วมในกิจการทางการเมืองการปกครอง
- มีความสามัคคีในสิทธิและหน้าที่พลเมืองของตน
- มองโลกในแง่ดีและมีความไว้วางใจผู้อื่น
- รู้จักพิพากษ์วิจารณ์
- ไม่มีจิตใจแบบเผด็จการ
- ความมีเหตุมีผล เป็นต้น²³

นอกจากนี้ยังได้เน้นพระธรรมมาประยุกต์ใช้สำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย
อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นถึงอุดมการณ์ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
ที่มีความสอดคล้อง หรือไปด้วยกันได้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย เช่น
ปณิธานสมุทปาต อริยสังคี อปทานิยธรรม กาลามสูตร เบญจศีล เบญจธรรม ความมีสติ กตัญญูทเวที
และพรหมวิหาร 4 เป็นต้น²⁴

²²เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

²³เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-22.

²⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 24-62.

ส่วนการอบรมกล่อมเกลารดับอุคคคติ ซึ่งพบว่ามีความถี่ใกล้เคียงกับระดับวิถีชีวิตนั้นมีการกล่าวถึงการจัดกระจายอยู่ทั่วไป เช่น

...การที่ถือว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย หรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศนั้น ก็เพราะว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ยึดมั่นในศักดิ์ศรี หรือความสำคัญของบุคคลในความเสมอภาคของบุคคล และในเสรีภาพส่วนบุคคลนั่นเอง หลักทั้งสามประการนี้ถือว่ามีความสำคัญพอๆ กัน²⁵

...เป็นการปกครองที่เน้นในเรื่องศักดิ์ศรีหรือความสำคัญของบุคคลเหนือสิ่งอื่นใด คือถือว่ารัฐก็ตาม สถาบันใดๆ ก็ตาม หรือกลุ่มใดๆ ก็ตาม จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อสิ่งเหล่านั้นมีประโยชน์ต่อบุคคลโดยส่วนรวม จึงเน้นในสิทธิส่วนบุคคล ที่จะต้องได้รับความคุ้มครองจากเหล่านั้น²⁶

...คือถือว่า คนเราทุกคนจะต้องมีความเสมอภาคกัน ทั้งในทางสังคมและทางการเมือง เพราะการปกครองแบบนี้ถือว่า คนเราเกิดมาอย่างเท่าเทียมกัน จึงมีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน จึงต้องเคารพและปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอหน้ากัน จะต้องไม่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันระหว่างบุคคล ในเรื่องฐานะของบุคคล ทั้งนี้ไม่ว่าชาติภูมิ วิทยุฒิ หรือคุณวุฒิ...²⁷

...การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น เน้นในเรื่องการมีเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นอันมาก คือถือว่าทุกคนควรมีเสรีภาพในการเลือกเป้าหมายและวิธีการในการดำรงชีวิตของตนเอง สิ่งนี้จะช่วยย้าห้มนุษย์ใช้ความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่ เพราะการมีเสรีภาพในการค้นคว้าหาความจริงและการมีเสรีภาพในการแสดงออก ย่อมก่อให้เกิดความเจริญในด้านต่างๆ ถือว่าการมีเสรีภาพนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าของคนเรา...²⁸

25 เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

26 เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

27 เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

28 เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

ข้อที่น่าสังเกตอันหนึ่งในแบบเรียนเล่มนี้ก็คือ มีการกล่าวถึงลัทธิอื่นนอกจากลัทธิ
 ประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก ซึ่งลัทธิอื่นนี้มีผลต่อลัทธิประชาธิปไตย และส่วนอื่นๆ อย่างมากด้วย
 การกล่าวถึงลัทธิอื่นนี้น่าจะเป็นการรอบรอมกลมกลืนโดยอาศัยข้อเสีย จุดบกพร่อง หรือการที่จะ
 เข้ามาทำลายสถาบันเดิมที่ทรงคุณค่าให้เปลี่ยนแปลงไปเช่น

แต่ก็ปรากฏว่า ในปัจจุบันได้มีลัทธิการเมืองหนึ่ง คือลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้ใช้ความ
 พยายามอย่างยิ่งที่จะทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยเรา โดยวิธีการต่างๆ ทั้ง
 การให้ร้ายป้ายสี หรือแม้แต่การสังหารชีวิตผู้รับมอบหมายให้ปฏิบัติพระราชภารกิจแทน
 พระองค์ เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต และบทเรียนที่คนไทย
 ได้เห็นจากประเทศเพื่อนบ้านของไทย คือ ลาว เพราะลัทธิคอมมิวนิสต์ถือว่ามิสถาบัน
 พระมหากษัตริย์ไม่ได้ ลัทธิคอมมิวนิสต์ไม่เพียงแต่จะทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์เท่า
 นั้น แต่ตั้งพยายามเข้ายึดครองประเทศไทยด้วย เพื่อทำให้คนไทยเป็นทาสคอมมิวนิสต์
 คนไทยจะต้องสูญเสียทั้งหมด ทั้งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์... ลัทธิคอมมิวนิสต์ไม่
 ได้มีความหวังดีต่อไทย เพราะแม้แต่ประชาชนธรรมดาสามัญที่ไม่มีอาวุธคอมมิวนิสต์
 ยังลอบสังหารได้...²⁹

...ดังนั้นถ้าเราทราบว่ ใครฝึกฝึกลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือมีการเกลี้ยกล่อมผู้คน
 เพื่อที่จะก่อให้เกิดเหตุร้ายในบ้านเมือง จะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบทันที ขณะเดียวกัน
 พลเมืองทุกคนก็จะต้องรวมกำลังเป็นแบบอาสาสมัครคอยสอดส่องดูแล ป้องกันลัทธิ
 คอมมิวนิสต์ด้วย ซึ่งลัทธิอื่นนอกจากจะทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว ยังไม่สอดคล้อง
 กับแบบการดำเนินชีวิตของคนไทยด้วย เพราะคนไทยชอบความเป็นอิสระ เสรี ความ
 เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตากรุณา ความอะลุ่มอล่วย เคารพในผู้อาวุโส ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่มี
 ในประเทศที่ปกครองด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์³⁰

ศัตรูภายในต่อเอกราชและอธิปไตยของชาติอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญมากคือ ในเมือง
 ไทยเรามีคนเข้ามาอยู่อาศัยมากมายหลายชาติ หลายภาษา มีทั้งฝรั่ง ทั้งแขก และจีน

29 เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-57.

30 เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

กับชาติอื่นๆ อีกมาก ด้วยเหตุที่เมืองไทยเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร นานาชนิด... คนที่มีกำลังทรัพย์ กำลังปัญญาจึงต่างพากันกอบโกยและตักดวงผลประโยชน์ จากเมืองไทยกันมาก ถ้าหวังเพียงตนและครอบครัวหรือหมู่คณะ เท่านั้นก็พอทำเนา แต่ ถ้าหวังไปถึงประเทศของตนด้วยแล้วก็ต้องมีแผนการใหญ่โตกว้างขวาง และแผนนั้น เอง จะเป็นการรื้อถอนสิทธิอำนาจของเจ้าของประเทศไปในตัว ในที่สุดก็จะบังเกิด ความเดือดร้อนขึ้นทุกๆ ไป ดังเช่นการกระทำของพวกคอมมิวนิสต์... จึงควรถือเป็น หน้าที่ของคนทุกคน เมื่อเห็นคนแปลกหน้าคนใดมีพฤติกรรมอันชวนสงสัย... หรือการ กระทำอันจะเป็นภัยก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นแล้ว ขอจงได้แจ้งพฤติกรรมนั้นให้ตำรวจ ท้องที่ทราบ...³¹

สรุปเนื้อหาหน้าที่พลเมือง แบบเรียนหลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2520 สำหรับชั้นมัธยม ศึกษาปีที่ 1 พบว่า มุ่งอบรมกล่อมเกล่าให้เป็นพลเมืองดี โดยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการ ปกครองที่มีความสัมพันธ์กับตัวบุคคลโดยตรงและโดยอ้อม และเน้นย้ำให้รักษาการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เริ่มตั้งแต่การประพฤติปฏิบัติตนตามหน้าที่ต่อตัวเอง ครอบครัว เพื่อน ชุมชน ไปจนถึง ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีการนำสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์มาประยุกต์เข้ากับระบอบประชาธิปไตยในลักษณะที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน อย่างราบรื่น รวมทั้งหยิบยกเรื่องเอกลักษณ์ของชาติไทย สัญลักษณ์ประจำชาติ³² แผ่นดินไทยต้น ตระกูลไทย³³ และบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งวันสำคัญและพิธี เกี่ยวกับชาติที่คนไทยพึงปฏิบัติ³⁴ มาประกอบด้วย จากนั้นได้กล่าวถึงเรื่องเศรษฐกิจคือการปฏิบัติรูป ที่ดิน สหกรณ์ การส่งเสริมอาชีพ ด้วยการให้การศึกษานานาฐานะที่เป็นการสร้างความเป็นธรรม ทางเศรษฐกิจ ช่วยเหลือคนยากจน และยังเป็นการส่งเสริมรากฐานของประชาธิปไตยให้มั่นคง และสุดท้ายคือให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนคนต่างด้าว

31 เรื่องเดียวกัน, หน้า 111-112.

32 เรื่องเดียวกัน, หน้า 99-106.

33 เรื่องเดียวกัน, หน้า 107-112.

34 เรื่องเดียวกัน, หน้า 113-121.

ทั้งในทางแพ่งและอาญา³⁵

หน้าที่พลเมือง แบบเรียนสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2³⁶

ตารางที่ 4.3 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากหน้าที่พลเมือง
แบบเรียนสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	70	40.46
เศรษฐกิจ	30	17.34
สังคม	73	42.19
รวม	173	100

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 189-238.

³⁶ ทินพันธุ์ นาคะตะ และคณะ, หน้าที่พลเมือง แบบเรียนสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2521).

ตารางที่ 4.4 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย
ในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากหน้าที่พลเมืองแบบเรียนสำหรับชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 2

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	74	-	-	12.07
ระบบการเมือง	149	3	3	24.79
วิถีชีวิต	385	2	2	63.13
รวม	608	8	8	100

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตามตารางที่ 4.3 พบว่า เนื้อหาทางสังคมและการเมืองมีความถี่ใกล้เคียงกัน คือ 42.19% และ 40.46% ตามลำดับ ส่วนเนื้อหาทางเศรษฐกิจนั้นมีความถี่เท่ากับ 17.34%

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.4 พบว่า ในระดับวิถีชีวิตมีความถี่สูงสุดคือ 63.13% ในขณะที่ระดับระบบการเมืองและอุดมคติเท่ากับ 24.79% และ 12.07% ตามลำดับ

ในส่วนองระดับวิถีชีวิตซึ่งมีความถี่สูงสุดนั้น เป็นการอบรมกลุ่มেলাโดยอาชีพหลัก ในการประพฤติปฏิบัติจากหลายๆ ด้าน มาประยุกต์ทำให้เข้ากับหลักของประชาธิปไตย (รวมทั้งหลัก

ของประชาธิปไตยเอง) หลักธรรมสำหรับการปกครอง³⁶ หน้าที่ของบุคคลตามอาชีพสาขาต่างๆ³⁷ การนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในชีวิตประจำวัน³⁸ หน้าที่ต่อตัวเอง ครอบครัว เพื่อนและชุมชน³⁹ หลักธรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงในชาติ และหน้าที่ของคนไทยต่อชาติ⁴⁰ ซึ่งพอจะรวบรวมได้ดังนี้

- หิริ โอตตัมปะ
- มารวาสธรรม คือ ซื่อสัตย์ ซมใจตนไม่ให้เกิดผิด อดทน สละให้
- มีวินัย
- รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้
- มีน้ำใจประชาธิปไตย
- เคารพในสิทธิและความเสมอภาคของบุคคล
- แสดงความรู้ความสามารถ
- ปฏิบัติตามกฎหมาย
- กล้าแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ วิวิจารณ์
- รับฟังผู้อื่น
- ศึกษาค้นคว้าหาเหตุผลด้วยตนเอง ชักถาม ทักท้วง หรือคัดค้าน
- เรียนรู้ระบอบประชาธิปไตย
- สัมปติธรรม 7 คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา

รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล

- ความอดทน อดกลั้น
- ความสุขุมรอบคอบ

36 เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-21.

37 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-23.

38 เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

39 เรื่องเดียวกัน, หน้า 27-45.

40 เรื่องเดียวกัน, หน้า 90-96.

- ใช้เวลาว่างไปในทางสร้างสรรค์

- พละ 5 คือ ความเชื่อ ความเพียรพยายาม ความระลึกหรือความรู้ตัวอยู่เสมอ

ความตั้งใจมั่น ความรอบรู้

- ความสามัคคี

- ความรับผิดชอบ

- รู้จักให้อภัย ปรองดอง มีความสงบสุข

- ความยุติธรรม

- การแบ่งปัน

- สุขภาพ

- คงตนเสมอต้นเสมอปลาย

- มีสติเตือนตน

- ช่วยเหลือชุมชน เช่น รักษาสาธารณะสมบัติ ทำความสะอาด ปฏิบัติตามกฎหมายของ

ชุมชน

- ประกอบอาชีพ สุจริต ประหยัด รู้จักออมทรัพย์ เป็นต้น

ในระดับระบบการเมืองนับว่าเริ่มมีการวิเคราะห์ วิเคราะห์การเมืองของไทยอย่าง
เด่นชัดมากขึ้น โดยใช้บริบทของเหตุการณ์ทางการเมืองของไทยเอง เช่น

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง...ตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน 2475...นับแต่นั้นเป็นต้นมาก็ได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญหลายครั้งหลายครา ตลอดระยะเวลา 40 ปีเศษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2520 คณะปฏิวัติโดยพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้าได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองแผ่นดิน และจัดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับใหม่อีก

การปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้จะบรรลุผลได้ก็ต่อเมื่อพลเมืองทุกคนในชาติ มีความสนใจและตระหนักรู้ในหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี มีความรับผิดชอบ ดังนี้จะเห็นได้

ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยยังคงมีสภาพล้มลุกคลุกคลานอยู่⁴¹

หรือการวิเคราะห์ปัญหาของการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยอย่างตรงไปตรงมา
เช่น

1. ประชาชนทั่วไปยังขาดความรู้
2. ความยากจน...ทำให้ขาดความสนใจในเรื่องการปกครองประเทศ
3. การพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยมิได้มีโครงสร้างเป็นขั้นตอนที่เหมาะสม
4. ตัวบุคคลที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา...บางคนมิได้เคารพต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ...
เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน...ขาดน้ำใจประชาธิปไตย
5. ภัยจากคอมมิวนิสต์ ภัยจากการฉ้อราษฎร์บังหลวง ภัยจากการที่ข้าราชการ
เบียดเบียนราษฎร ภัยจากความยากจน...⁴²

นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงหลักการและขั้นตอนของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศไทยในปัจจุบัน เช่น พระมหากษัตริย์ ทรงใช้อำนาจผ่านทาง 3 สถาบัน คือ นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ บทบาทและหน้าที่ของรัฐสภาปัจจุบัน บทบาทและหน้าที่ของคณะรัฐมนตรี และศาลยุติธรรม ที่กล่าวว่า เป็นเหตุการณ์ในปัจจุบันก็คือ "สถานรียบายแห่งชาติ" ตามรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2520 ซึ่งประกอบด้วยบุคคลในคณะปฏิวัติ มีอำนาจหน้าที่กำหนดแนวนโยบายแห่งรัฐ และให้ความคิดเห็นต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามแนวนโยบายแห่งรัฐ และถ้าเป็นกรณีจำเป็นในการป้องกัน หรือระงับการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจ หรือราชการแผ่นดิน ฯลฯ นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี และสถานรียบายแห่งชาติ มีอำนาจสั่งการหรือกระทำใดๆ ได้⁴³

41 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

42 เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

43 เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

ในระดับอุดมคติซึ่งมีความถ้อยคำที่สั้นนั้น คงยังเป็นการกล่าวถึงอุดมการณ์สำคัญตาม ลัทธิประชาธิปไตย คือ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค เช่น "อย่างไรก็ตาม สำหรับหลักการ ข้างแท้จริงของประชาธิปไตย... ก็คือ หลักแห่งการกระจายอำนาจของรัฐ หลักแห่งเสรีภาพและ ความเสมอภาค และหลักแห่งกฎหมายเป็นหัวใจของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนักเรียน ได้เรียนมาแล้วจากชั้น ม.ศ.144

แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มีกล่าวควบคู่กับสิทธิเสรีภาพ ก็คือขอบเขต และหน้าที่ เช่น

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่มีหลักการยึดมั่นในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลเป็นสำคัญ แต่ต้องไม่ลืมไปว่า การมีสิทธิและ เสรีภาพนั้นจะต้องมีขอบเขต ไม่เช่นนั้นจะทำอะไรได้ตามอำเภอใจ และขณะเดียวกันกับที่ ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ ย่อมจะต้องมีหน้าที่ควบคู่ไปด้วย หากทุกคนต่างก็มีสิทธิ และเสรีภาพโดยปราศจากหน้าที่และความรับผิดชอบแล้ว สิทธิและเสรีของแต่ละบุคคล ย่อมจะขัดแย้งกันเอง⁴⁵

นอกจากสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง แล้วยังได้กล่าวถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ ของบุคคลในแต่ละอาชีพที่บุคคลพึงมีพึงได้และพึงปฏิบัติ⁴⁶ และได้กล่าวสรุปไว้ว่า "หน้าที่และสิทธิ ที่กล่าวมานี้ หากเป็นไปอย่างสมดุลกันคือทำให้มีสิทธิมากหรือน้อยได้ส่วนสัมพันธ์กันกับหน้าที่ และความ สำคัญของหน้าที่แล้ว ก็ย่อมจะช่วยลดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน เป็นทางช่วยให้ประชาธิปไตยดำรง คงอยู่ด้วยดีตลอดไป"⁴⁷

และเนื่องจากผลดีของระบอบประชาธิปไตย จึงได้กล่าวแสดงจุดยืนของไทย แม้

44 เรื่องเดียวกัน.

45 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

46 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-23.

47 เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

ว่าโดยเงื่อนไขในการปกครองจะไม่สามารถทำให้เป็นประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ อันเป็นการยอมรับความจริงที่สำคัญอันหนึ่ง คือ

...ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน แม้ว่าจะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมากกว่า 40 ปีแล้ว แต่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ยังไม่ได้ผลเหมือนในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา หรืออังกฤษ เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยังคงชินกับการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่เนื่องจากการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ประเทศต่างๆ เกือบทั่วโลกยอมรับว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด เพราะถือหลักสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชนเป็นสำคัญ⁴⁸

ในแบบเรียนเล่มนี้ ได้กล่าวถึงลัทธิอื่นๆ อยู่เป็นปริมาณพอสมควร ซึ่งถือเป็นการอบรมกล่อมเกล่าได้เป็นอย่างดี โดยอาศัยการเปรียบเทียบ เช่น

...แต่งานพัฒนาประเทศเป็นงานกว้างใหญ่ไพศาลมาก ไม่สามารถจะทำให้ปรากฏผลจับพลันอย่างใจนึกได้ ยิ่งเป็นประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วยแล้ว การพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ การยินยอมพร้อมใจจากประชาชนของประเทศ ไม่เป็นการสั่งการแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดจากเบื้องบนดังระบอบคอมมิวนิสต์ การพัฒนาประเทศยิ่งจำเป็นต้องใช้เวลามากเพิ่มขึ้น...

ประเทศไทยเราก็อายุในระหว่างการพัฒนา และเป็นประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วย ฉะนั้นสภาพการณ์ทางการเมืองของไทยจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากกฎเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ในช่วงเวลา 45 ปีของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เราเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยครั้งที่สุด บางยุคบางสมัยประชาชนเกิดความสับสนงุนงงต่อลัทธิประชาธิปไตย บางคนถึงกับหมดศรัทธาต่อระบอบการปกครองดังกล่าว... บางครั้งยุ่งเหยิงวุ่นวาย แต่ก็ยังนับว่าเป็นโชคดีของคนไทยที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่พึ่ง...⁴⁹

48 เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

49 เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

และเนื่องจากการพัฒนาประเทศสิ่งจำเป็นและสาเหตุที่ต้องพัฒนาอันหนึ่งก็คือ ความจำเป็นทางการเมือง คือ

...ในโลกปัจจุบันนี้เราพบว่ามีการปกครองหรือลัทธิการเมืองใหญ่ๆ อยู่สองระบบด้วยกัน คือ ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และแบบคอมมิวนิสต์ สำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ยอมรับ และนำไปใช้ปกครองประเทศของตนอย่างกว้างขวาง จึงทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์ต้องพยายามหาสมัครพรรคพวก โดยการพยายามแทรกซึมเข้าไปในประเทศด้อยพัฒนาหรือล่าหลัง ปลุกปั่นให้ประชาชนเกลียดชังรัฐบาล และโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนเห็นว่า ถ้าประเทศถูกปกครองโดยระบอบคอมมิวนิสต์แล้ว ประชาชนจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รัฐบาลจึงต้องรีบเร่งสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชุมชนที่ห่างไกลความเจริญหรือในถิ่นทุรกันดาร ซึ่งคอมมิวนิสต์พยายามแทรกซึมเข้าไปให้มากที่สุด⁵⁰ หรือ

ปัจจุบันประเทศเรามีคนยากจนมากประมาณถึง 85% ทำให้มีลัทธิต่างๆ แพร่ขยายเข้าไปในชุมชนเหล่านี้ เพื่อจะได้ดึงประชาชนมาฝักใฝ่ในลัทธิของตน โดยต่างก็อ้างว่าลัทธิอื่นๆ สามารถจัดปัญหาความยากจนได้ ลัทธิทางการเมืองที่พยายามแพร่ขยายอิทธิพลอย่างจริงจังก็คือลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่คนไทยมากกว่า 90% ในขณะนี้ยังต้องการลัทธิการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ และปัจจุบันเราก็ปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ในขณะที่เดียวกันลัทธิคอมมิวนิสต์ก็พยายามแทรกซึมอย่างรุนแรง... รัฐบาลก็ได้ถือเป็นนโยบายสำคัญด้วย โดยได้กล่าวไว้ในคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภาที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่สถาปนาปฏิรูปการปกครองแผ่นดินว่า "จะป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างจริงจังและเด็ดขาด"⁵¹

50 เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

51 เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

สรุปเนื้อหา หน้าที่พลเมือง แบบเรียนสำหรับมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่ามุ่งอบรม
 ก่อเสริมเกล้าให้รู้ถึงสภาพปัญหา และความต้องการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยยก
 เอาหลักการ และขั้นตอนของการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมา
 นำเสนอโดยวิเคราะห์เหตุการณ์ปัจจุบันทางการเมืองประกอบ⁵² พร้อมกันนี้ยังกล่าวถึงศาสนา
 และสถาบันพระมหากษัตริย์ และหลักการแห่งสถาบันทั้งสองที่สามารถเข้ากันได้กับระบบการเมือง
 การปกครอง และมีบทบาทสำคัญยิ่งในวัฒนธรรมไทย สามารถนำไปปรับใช้ได้ทั้งตนเอง ครอบครัว
 เพื่อน และชุมชน

อย่างไรก็ตาม จุดเน้นที่สำคัญก็คือ ความมั่นคงของชาติที่ปลอดจากภัยคุกคามต่างๆ
 ที่คนไทยจะต้องร่วมมือกันปกป้องรักษาโดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์⁵³ (จึงมีบทว่าด้วยเรื่อง
 พระมหากษัตริย์ 1 บทเต็ม) ส่วนในทางเศรษฐกิจนั้นเน้นที่การพัฒนาโดยวิธีปฏิบัติที่ดี และสหกรณ์
 ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาเพื่ออาชีพ และหลักบริหารง่ายๆ ในการประกอบกิจการ ส่วนในทางสัง
 คมนั้นได้นำตัวบทกฎหมายที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติ เช่น ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดภัยอันตราย
 ต่อประชาชน การทำให้สายสื่อสารขัดข้อง การปลอมอาหารและยา อาวุธปืน วัตถุระเบิด การสมรส
 การหย่า พ.ร.บ.สถานบริการ ภาษี การกู้ยืม และการซื้อขาย เป็นต้น

52 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-17.

53 เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-77.

หนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษา วิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรมเล่ม 5⁵⁴ และ 6^{55*}

ตารางที่ 4.5 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากหนังสือ
อ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษา วิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม เล่ม 5 และ 6

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	51	29.14
เศรษฐกิจ	30	17.14
สังคม	94	53.71
รวม	175	100

54กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษา ชุดวิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม เล่ม 5 ตามหลักสูตรประถมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมพุทธศักราช 2520 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2521).

55กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษา ชุดวิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม เล่ม 6 ตามหลักสูตรประถมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมพุทธศักราช 2520 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2521).

* เนื่องจากไม่สามารถหาแบบเรียนหน้าที่พลเมืองตามหลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2520 สำหรับมัธยมศึกษาปีที่ 3 มาวิเคราะห์ได้ จึงได้ใช้หนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษา วิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม เล่ม 5 และ 6 ซึ่งเป็นหนังสือที่ใช้อยู่ในเทอม 1 และ 2 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามลำดับ ประกอบกับมีโครงสร้างของแบบเรียนตรงกันคือ หน่วยประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ วัฒนธรรม ชาติ การศึกษาเพื่องานอาชีพเล่ม 5 และหน่วยความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย บทบาทหน้าที่ของเรา ศาสนา สหกรณ์และการปฏิรูปที่ดินเล่ม 6

ตารางที่ 4.6 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย
ในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากหนังสืออ่านเพิ่มเติมมหาวิทยาลัยสงขล
ศึกษา วิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม เล่ม 5 และ 6

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ		166	-	9.09
ระบบการเมือง		686	-	53.80
วิถีชีวิต		473	-	37.09
รวม		1,325	0	100

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตามตารางที่ 4.5 พบว่า เนื้อหาทางสังคมมีความถี่สูง
ที่สุดคือ 53.71% รองลงมาคือ เนื้อหาทางการเมือง 29.14% และเนื้อหาทางเศรษฐกิจ
17.14%

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.6 พบว่า การอบรมกลุ่มกลางในระดับระบบการ
เมืองมีความถี่สูงที่สุดคือ 53.80% ในขณะที่ระดับวิถีชีวิตเท่ากับ 37.09% และระดับอุดมคติ
เท่ากับ 9.09%

สำหรับในระดับระบบการเมืองซึ่งมีความถี่สูงที่สุด ซึ่งมีการกล่าวถึงอำนาจอธิปไตย
การบริหารราชการแผ่นดิน และการเลือกตั้งในลักษณะของบทบาท หน้าที่ กระบวนการ มากกว่าที่
จะชี้ให้เห็นถึงความถูกต้อง ขอบธรรม เช่น

อำนาจที่ใช้ในการปกครอง เรียกว่า อำนาจอธิปไตย มีสามประเภท คือ
อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ

1. อำนาจนิติบัญญัติ คือ อำนาจในการออกกฎหมาย หรือปรับปรุงแก้ไขกฎหมายทั้งปวงให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของราษฎร... ผู้แทนราษฎรคนใดหรือกลุ่มใดเห็นเหมาะสมว่า ควรจะมีกฎหมายเรื่องใดขึ้นไว้... ก็จัดร่างกฎหมายหรือพระราชบัญญัติฉบับนั้น แล้วเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณา เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาถกเถียง ว่าจะเหตุผลหรือบัญญัติกันอย่างเต็มที่แล้ว ก็ออกเสียงลงคะแนนว่าจะรับไว้หรือไม่...

2. อำนาจบริหาร คืออำนาจในการวินิจฉัยสั่งการ หรือดำเนินการเพื่อำห้ปฏิบัติ ตามกฎหมายที่ได้ออกแล้วนั้น มีรัฐบาลหรือที่เรียกว่า คณะรัฐมนตรีเป็นผู้ดำเนินการ.. บริหารให้เป็นไปตามกฎหมายที่สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้บัญญัติ... คณะรัฐมนตรีก็มีข้าราชการพลเรือน และข้าราชการทหารทั้งปวงเป็นเครื่องมือดำเนินการ...

3. อำนาจตุลาการ คือ อำนาจในการพิจารณาข้อพิพาทเพื่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นโดยทั่วกันในแผ่นดิน ตามนัยของกฎหมายต่างๆ ที่สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้บัญญัตินั้นเอง ข้อสำคัญอย่างหนึ่งเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยทั้งสามนี้ ซึ่งเราจะลืมเสียมิได้ก็คือ อำนาจทั้งสามนี้ ต้องแยกผู้คุมอำนาจออกโดยเด็ดขาด จะมอบให้บุคคลใดหรือกลุ่มบุคคลใดแต่ผู้เดียวเป็นผู้ดำเนินการมิได้ เพราะจะทำให้ประชาชนสิ้นเสรีภาพได้โดยง่าย...⁵⁶

แต่มีข้อความที่ขัดแย้งกับข้อความข้างต้นอย่างชัดเจน คือ

1. ระบอบประชาธิปไตยที่นำมาใช้ในอดีต ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ และพื้นฐานของประชาชนเท่าที่ควร เช่น อาจจะทำให้ก้าวหน้าเร็วเกินไป หรือประเทศชาติยังไม่ได้เร่งพัฒนาเรื่องสำคัญๆ อันเป็นรากฐานของความมั่นคงของชาติ ก็อาจจะเป็นได้ ดังจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร (2520) ได้ระบุว่า "...การที่คณะ

⁵⁶กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษา ชุดวิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม เล่ม 5, หน้า 6.

ปณิธิได้กระทำการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดิน เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2520 และประกาศให้ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519 นั้น เนื่องด้วยมีความปรารถนาจะเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจ สังคม ความสามัคคีของคนในชาติ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความสงบสุขของประชาชน ตลอดจนสร้างเสริมความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความมั่นคงทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร...⁵⁷

ในกรณีของการเลือกตั้งก็เช่นกัน ที่ถูกกล่าวถึงในลักษณะของกระบวนการ คือ

การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรนั้น ย่อมกระทำกันอย่างมีหลักเกณฑ์ ตามระเบียบและข้อบังคับและเพื่อให้เลือกได้ผลดียิ่งขึ้น ก็ย่อมจะมีพรรคการเมืองที่คอยเสนอแนวทางในการปกครองบ้านเมือง และเสนอตัวบุคคลให้ประชาชนเลือกเป็นผู้แทนราษฎร ก็อาจพิจารณาดูแนวทางการปกครองที่เขาเสนอว่าเหมาะสมหรือไม่ประการใด และพิจารณาตัวบุคคลที่เขาเสนอมาเพื่อเป็นผู้แทนด้วย เมื่อตกลงใจอย่างไรแล้ว จึงไปทำการเลือกในวันเวลาและสถานที่ซึ่งกำหนด ตามปกติหลักเกณฑ์และวิธีการต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องเลือกตั้งนี้ ย่อมจะปรากฏอยู่ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้ง...⁵⁸

ในส่วนของการบริหารราชการแผ่นดินนั้น ได้อธิบายโดยแบ่งออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น และอธิบายถึงการจัดระเบียบบริหารส่วนกลาง ว่ามีหน่วยงานใดบ้าง เช่น สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง ทบวง กรม และชื่อของหน่วยงานที่สำคัญ ในภูมิภาคเช่น จังหวัด อำเภอ การจัดระเบียบราชการในจังหวัด และอำเภอ และในท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และได้แนะนำว่า "ประชาชนพลเมืองทั้งปวงควรจะได้ศึกษาหลักการของพระราชบัญญัติเหล่านี้ให้พอเข้าใจพอสมควร... โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรจะได้ดูประกาศของคณะปณิธิ ฉบับที่ 218 ซึ่งวางพื้นฐานใหม่ในการบริหารราชการแผ่นดิน..."⁵⁹

57 เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

58 เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

59 เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

สำหรับการอบรมกล่อมเกลารดับวิถีชีวิตแม้ว่าจะมีความถี่น้อยกว่าในระดับระบบการเมือง แต่นับว่ามีความถี่อยู่ในเกณฑ์ที่สุกพอสมควร เช่น ในเรื่องการเสริมสร้างน้ำใจประชาชนใตยในชีวิตประจำวันในโรงเรียน คือ

...จำเป็นต้องเพิ่มโอกาสที่จะได้ปฏิบัติให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกิจกรรมต่างๆ... ใด้ลองใ้ปฏิบัติตามวิธีการของรัฐสภาโดยอนุโลม... อาจถอดเอาวิธีการที่ปรากฏในรัฐสภา หรือสภาจังหวัด หรือสภาเทศบาล ออกมาให้นักเรียนทุกคน ใด้เห็นชัดว่า ทำอย่างไรกันบ้าง... เช่น ในการเลือกหัวหน้าชั้น เลือกประธานกลุ่ม และการประชุมนักเรียนในกลุ่มเพื่อตกลงในการแก้ปัญหา เป็นต้น⁶⁰

หรือในการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพุทธศาสนา เช่น ทิณฐิสมัญญา คือ การมีความเห็นเสมอกัน เช่น

ในสังคมที่มีผู้คนร่วมกันอยู่มากๆ นั้นย่อมจะต้องมีความคิดเห็นจากหลายๆฝ่ายมารวมกัน เพื่อให้ใด้ช้อยุติกัน เป็นเรื่องทีกระทำใด้ยากมาก แต่ถึงกระนั้นก็ต้องหาวิธีการที่จะให้ ใด้ช้อยุติทีทุกฝ่ายยอมรับ ความเห็นทีจะใด้มานั้นจะต้องเป็นความเห็นทีชอบด้วยเหตุผล และถูกต้องตามทานองคลองธรรมด้วย...⁶¹

ความคิดสร้างสรรค์เป็นค่านิยมอันหนึ่งทีสำคัญในระบอบประชาธิปไตย และใด้ถูก นามากกล่าวใ้วพอสมควร คือ

คนเราเมื่อมีความจำเป็น หรือมีปัญหาทีสำคัญเกิดขึ้น ความจำเป็นหรือปัญหานั้นก็จะ ผลักดันให้คิดผลิตสิ่งใหม่ๆ หรือคิดค้นวิธีการใหม่ๆ ออกมาได้ เพื่อช่วยให้การแก้ปัญหา ทีสำคัญทีเกิดขึ้นนั้น ดังมีคำกล่าวว่ "ความจำเป็นย่อมเป็นมารดาของความคิดสร้างสรรค์" ...ควรทีจะใด้ฝึกฝนให้เกิดขึ้นในบุคคลทั้วๆ ไป การฝึกฝนทีดีคือ การทีมี

⁶⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

⁶¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

โอกาสได้ประสบกับปัญหาต่างๆ แล้วก็ให้พยายามแก้ปัญหาอื่นๆ ให้สำเร็จลงได้ ด้วยการสังเกต ด้วยการคิดด้วยการทดลอง และด้วยความพยายามอื่นๆ ก็จะทำให้มีโอกาสหพบวิธีการใหม่ๆ หรือผลิตสิ่งใหม่ๆ ได้เสมอ⁶²

การตกลงกันด้วยสันติวิธีได้ถูกนำมากล่าวถึง ก่อนข้างละเอียดและประณีตประนอม
อยู่ในตัว คือ

... ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีน้ำใจดีพอ ที่จะมาประชุมปรึกษาและใช้เหตุผลหรือปัญญา
ถกเถียงกันเพื่อแก้ปัญหาทั้งปวง เมื่อได้ใช้เหตุผลหรือว่าได้ถกเถียงกันอย่างเต็มที่
จนเหนื่อยอ่อนแล้ว จึงให้ลงคะแนนเสียงกันด้วยใจเป็นธรรมตามนัยของเหตุผลต่างๆ
ที่ได้พิจารณากันแล้วนั้น ฝ่ายที่ได้คะแนนเสียงมากก็เป็นฝ่ายชนะ... ส่วนฝ่ายที่ได้
คะแนนเสียงน้อยกว่า ก็มีน้ำใจพอที่จะยอมแพ้...⁶³

การคัดค้านหรือไม่เห็นด้วยในระบอบประชาธิปไตยได้ถูกนำมาอธิบายเพื่อให้เกิด
ความเข้าใจ และตระหนักถึงคุณค่าของการคัดค้าน หรือไม่เห็นด้วยนั้น คือ

... พฤติกริยาคัดค้านในระบอบประชาธิปไตยนั้น มาชงพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อให้มีผล
บังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับหรือปฏิบัติตาม แต่เป็นพฤติกรรมที่บอกให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบว่า
เขาน่าจะได้พบทวนการดำเนินงานของเขาจนประเด็นใดบ้าง มีหลายครั้งที่เราคิดว่า
อีกฝ่ายหนึ่งดำเนินการผิดพลาด แต่ในที่สุดพบว่ามิได้ผิดพลาดอย่างที่เราคิด ความไม่
ตรงกันของความคิดนี้เกิดขึ้นได้ไม่ยากนัก เพราะธรรมชาติของมนุษย์มักมองอะไรเข้า
ข้างฝ่ายตัวเองอยู่แล้ว... มีบ่อยครั้งที่การดำเนินงานของกลุ่มส่วนใหญ่ไม่ตรงกับแนวคิด
ของเรา... เราต้องยอมเสียสละเพื่อส่วนรวม⁶⁴

62 เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

63 เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

64 เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจอยู่เสมอในแบบเรียนนี้ ก็คือ การปฏิบัติตามกฎหมาย และได้สรุปไว้ว่า

ในฐานะที่ท่านเป็นพลเมืองของประเทศท่านจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ และเข้าใจกฎหมายต่างๆ ซึ่งเกี่ยวกับตัวท่านเอง เหตุที่สังคมไทยุ่นวายไม่มีระเบียบ... ก็เพราะคนในประเทศเราไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่ศึกษากฎหมายให้เข้าใจ และไม่เคารพกฎหมาย เพื่อสนับสนุนการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขของสังคม และประเทศชาติ ทุกคนควรเคารพกฎหมาย และปฏิบัติตามกฎหมาย ชาติไทยก็จะรุ่งเรือง และเป็นที่นับถือของคนทั่วโลก⁶⁵

ส่วนในระดับอุดมคตินั้นยังคงเป็นเรื่องของความคิดเรื่องความเสมอภาคและเสรีภาพ และกล่าววาระจัดกระจายอยู่ทั่วไป จะมีที่กล่าวไว้เป็นหัวข้อเฉพาะเพียงแห่งเดียว คือ "ความเสมอภาค และเสรีภาพ ความเสมอหรือเท่าเทียมกันนั้น หมายถึง ความเท่าเทียมกันในโอกาส...แล้วแต่ความสามารถของตนเอง และหมายถึงว่าจะกระทำสิ่งใดก็ได้ภายในขอบเขตของกฎหมาย..."⁶⁶

และอีกข้อความหนึ่งที่ขยายผลแห่งอุดมการณ์เสรีนิยมลงไปถึงปัจเจกบุคคลก็คือ

...ส่วนในเรื่องที่เป็นของเฉพาะตัว ก็อาจมีค่านิยมแตกต่างออกไปได้ (เช่น เครื่องดนตรี ศาสนา ประเพณี อาหาร การแต่งกาย นันทนาการ งานอดิเรก เป็นต้น) วิธีการแก้ปัญหาแบบนี้ จะเป็นวิธีการที่ดีที่สุด ดีกว่าจะบังคับให้มีค่านิยมเหมือนกันหมด

⁶⁵กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษาชุดวิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม เล่ม 6, หน้า 34.

⁶⁶กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษาชุดวิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม เล่ม 5, หน้า 62.

ในทุกๆ เรื่อง ซึ่งจะเป็นการบังคับกันจนเกินไป เป็นเผด็จการ และยิ่งดีกว่าการที่จะปล่อยตามเรื่องใครจะมีค่านิยมอย่างไรในเรื่องอะไร ก็ได้ทั้งสิ้น ซึ่งจะเป็นการไม่ได้อะไรปัญหาแก้ไขปัญหาอะไร...⁶⁷

ส่วนลัทธิอื่นๆ มีการกล่าวถึงอยู่พอสมควร และเป็นไปในลักษณะของการที่จะต้องร่วมมือกันต่อต้าน ไม้ประมาท ต้องพิจารณาแบ่งแยกให้ได้ว่ากลุ่มใดมีวัตถุประสงค์เพื่อฉกชิงวิ่งราว กลุ่มใดมีวัตถุประสงค์ทางการเมือง และให้ให้เห็นกับประชาชนของชาติเป็นสำคัญ⁶⁸ และได้แสดงจุดยืนของประเทศไทยอย่างชัดเจนว่า

...ควรรู้ให้ได้ อ่านหรือได้ทราบถึงความสำเร็จของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในประเทศต่างๆ ที่คล้ายคลึงกับของประเทศไทยเรา เช่น ในประเทศอังกฤษ ประเทศญี่ปุ่น ประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวีย เป็นต้น ให้ได้รู้ว่าประชาชนในประเทศเหล่านั้นได้รับความร่มเย็นเป็นสุขอย่างไร มีเสรีภาพตามกฎหมายอย่างไร และประเทศเหล่านั้นได้ก้าวหน้ารุ่งเรืองประการใด เป็นต้น เพื่อทุกคนจะได้มั่นใจว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น ได้ผลดี ประชาชนไม่ถูกกดขี่ เหมาะกับนิสัยของคนไทยที่เป็นผู้รักเสรีภาพ และเหมาะสมกับประวัติความเป็นมาของชาติเราโดยทุกประการ⁶⁹

สรุปเนื้อหา หนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษา วิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม เล่ม 5 พบว่ามุ่งอบรมกล่อมเกล่าให้ทราบถึง สภาพปัญหาของประเทศไทย ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยมุ่งใช้อุดมคติ หลักการ และกระบวนการทางประชาธิปไตยแก้ไข และให้ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างการปกครองตามระบอบดังกล่าว เช่น รัฐสภา รัฐบาล ศาล การ

⁶⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

⁶⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-16, 25, 66-69.

⁶⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

บริหารราชการแผ่นดิน รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง เป็นต้น⁷⁰ และที่สำคัญก็คือ การเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่มีประวัติความเป็นมาควบคู่กับวัฒนธรรม การสร้างชาติ และพระบารมี ตลอดจนถึงที่ประชาชนพึงปฏิบัติเพื่อแสดงความจงรักภักดีตามหลักหน้าที่พลเมือง⁷¹

ส่วนเนื้อหาหนังสืออ่านเพิ่มเติมหมวดวิชาสังคมศึกษา วิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรมเล่ม 6 นั้น มุ่งอบรมกล่อมเกลาเกี่ยวกับด้านสังคมเป็นหลักคือ กฎหมาย ศาสนา การบงชีรูปที่ดินและสหกรณ์ ส่วนเนื้อหาทางการเมืองนั้นคงมีอยู่แต่เฉพาะบทที่ว่าด้วยบทบาทหน้าที่ต่อตนเอง ครอบครัว เพื่อน และชุมชน⁷² ซึ่งได้นำไปวิเคราะห์และแจกแจง ความถี่ในระดับวิถีชีวิตด้วย

70 เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-23.

71 เรื่องเดียวกัน, หน้า 24-33.

72 เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-48.

แบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1⁷³

ตารางที่ 4.7 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียน
ภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	-	0
เศรษฐกิจ	26	18.97
สังคม	111	81.02
รวม	137	100

⁷³ประเสริฐ วิทยารัฐ, แบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช จำกัด, 2521).

ตารางที่ 4.8 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย
ในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 1

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตามตารางที่ 4.7 พบว่า มีความถี่ของเนื้อหาทางสังคมมากที่สุดคือ 81.02% ทางเศรษฐกิจนั้นมี 18.97% และไม่ปรากฏเนื้อหาทางการเมือง และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.8 พบว่า ไม่ปรากฏความถี่ในทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาแบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แบบเรียนมุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศไทยในแง่ของประวัติความเป็นมา ที่ตั้งและอาณาเขต ภาวะเศรษฐกิจ ทรัพยากร อาชีพ การคมนาคม ประชากร วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนสิ่งแวดล้อม และความเสี่ยงในด้านต่างๆ เช่น โบราณสถาน ธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวโดยแบ่งประเทศไทยออกเป็น 5 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคใต้ และในส่วนหลังยังคงให้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเช่นกัน แต่จะมุ่งในแง่ของสภาพภูมิศาสตร์ทางธรรมชาติ เช่น อากาศ พื้นที่ ลม น้ำ ทรัพยากร อาชีพการเกษตร กสิกรรม การประมง และอุตสาหกรรมต่างๆ โดยเฉพาะให้ความสำคัญกับเมือง (จังหวัด) ที่

สำคัญได้แก่ กรุงเทพมหานคร พระนครศรีอยุธยา ชลบุรี จันทบุรี เชียงใหม่ สุราษฎร์ พิชณุโลก
ขอนแก่น นครศรีธรรมราช และภูเก็ต

แบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2⁷⁴

ตารางที่ 4.9 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียน
ภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	-	0
เศรษฐกิจ	40	27.97
สังคม	103	72.02
รวม	143	100

74 ประเสริฐ วิทยารัฐ, แบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช, 2521).

ตารางที่ 4.10 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียน
ภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตามตารางที่ 4.9 พบว่า เนื้อหาทางสังคมมีความถี่มากที่สุดคือ 72.02% ในขณะที่เนื้อหาทางเศรษฐกิจ 27.97% และไม่พบเนื้อหาทางการเมือง และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.10 พบว่า ไม่ปรากฏเนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาแบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มุ่งให้ความรู้ทางการค้าและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ กล่าวคือ อธิบายความหมายของการค้า ว่า "การแลกเปลี่ยนวัสดุสินค้า รวมทั้งการบริการและการแลกเปลี่ยนความคิดอ่านต่างๆ อันเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ เช่น การผลิตทางด้านเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม รวมทั้งการคมนาคมขนส่งด้วย"⁷⁵

⁷⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

จากนั้นจึงจำแนกประเภทการค้าออกเป็น 2 ประเภท คือ การค้าภายในประเทศ และการค้าต่างประเทศ โดยมีการแลกเปลี่ยนสินค้าประเภทต่างๆ ได้แก่ สินค้าเกษตรกรรม สินค้าอุตสาหกรรม สินค้าบริการ และภาวะทางเศรษฐกิจของไทย พร้อมทั้งยกแผนภูมิ และสถิติประกอบ ทั้งชี้ให้เห็นว่า การค้าชายหรือเรื่องทางเศรษฐกิจนั้นเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม⁷⁶ และอธิบายถึงวิธีที่จะช่วยกันรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรตลอดจนการใช้ อย่างมีประสิทธิภาพ จากนั้นได้ขยายความรู้ทางเศรษฐกิจออกไปในระดับภูมิภาคของทวีปเอเชีย ได้แก่ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ โดยเพิ่มเนื้อหาทางภูมิศาสตร์ อากาศ ทรัพยากร การตั้งถิ่นฐานของประชากร ลักษณะทางวัฒนธรรม และเชื้อชาติ อาชีพ และการคมนาคมขนส่งอีกด้วย

แบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3⁷⁷

ตารางที่ 4.11 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียน ภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

มิติ	ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง		-	0
เศรษฐกิจ		74	41.11
สังคม		106	58.88
รวม		180	100

⁷⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-13.

⁷⁷ประเสริฐ วิทยาธรัฐ, แบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช, 2521).

ตารางที่ 4.12 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มเกษตรกรทางารเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียน
ภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตามตารางที่ 4.11 พบว่า เนื้อหาทางสังคมมีความถี่สูงที่สุด คือ 58.88% ในขณะที่เนื้อหาทางเศรษฐกิจมี 41.11% และไม่ปรากฏเนื้อหาทางการเมือง และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มเกษตรกรทางารเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.12 พบว่าไม่ปรากฏการอบรมกลุ่มเกษตรกรทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาแบบเรียนภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แบบเรียนมุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม กล่าวคือ การพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีการกินดีอยู่ดีมีอาชีพที่มั่นคง มีรายได้พอเพียงแก่การยังชีพโดยไม่เดือดร้อน การจะพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้า นอกจากต้องพัฒนาในด้านต่างๆ แล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมก็จัดเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งจำเป็นต้องเร่งพัฒนา⁷⁸ เช่น อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม สิ่งทอ ป่าไม้ กระดาษ น้ำมันพืช อโลหะ โลหะขั้นมูลฐาน โลหะเครื่องจักรไฟฟ้าและแร่ธาตุ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่มี

⁷⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-8.

บทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น ปัญหาปัจจัยการผลิต การตลาด เสถียรภาพทางด้านการเมืองภายในประเทศ และนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรม เป็นต้น⁷⁹ พร้อมกันนี้ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญ 3 ประการ อันเป็นพื้นฐานการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย กล่าวคือ การเกษตร⁸⁰ การชลประทาน⁸¹ และภาวะแรงงาน⁸² ปัญหาและวิธีการแก้ไข

จากนั้นได้ขยายความรู้ทางเศรษฐกิจออกไปในระดับทวีป ได้แก่ ทวีปยุโรป ทวีปอเมริกาเหนือ ทวีปออสเตรเลีย ทวีปแอฟริกา และทวีปอเมริกาใต้โดยเพิ่มประเด็นทางสภาพภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง ประชากร อากาศ ทรัพยากรและอาชีพ การตั้งถิ่นฐานของประชาชน เมืองสำคัญ การคมนาคมขนส่ง และความสัมพันธ์กับประเทศไทยอีกด้วย

79 เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

80 เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-12.

81 เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-26.

82 เรื่องเดียวกัน, หน้า 27-36.

แบบเรียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1⁸³

ตารางที่ 4.13 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

มิติ	ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง		41	67.21
เศรษฐกิจ		1	1.63
สังคม		19	31.14
รวม		61	100

⁸³กระทรวงศึกษาธิการ, แบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520).

ตารางที่ 4.14 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียน
ประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตามตารางที่ 4.13 พบว่ามีเนื้อหาทางการเมืองมากที่สุด คือ 67.21% เนื้อหาทางสังคมเป็นอันดับรองลงมาคือ 31.14% และเนื้อหาทางเศรษฐกิจพบเพียง 1.63%

ในส่วนของ การวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.14 พบว่าไม่ปรากฏเนื้อหาในทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่ามุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชนชาติไทย โดยมีการพยายายถิ่นของชนชาติไทย จากตอนกลางของทวีปเอเชียรวม 3 ครั้ง จนานที่สุดได้รวบรวมกำลังขึ้นมาใหม่และสถาปนาอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งอยู่ในมณฑลยูนนานของจีน การเมืองการปกครอง ตลอดจนประเพณีนั้นได้รับอิทธิพลจากจีนอย่างมาก ต่อมาถูกจีนรุกรานในพุทธศตวรรษที่ 7 จึงอพยพมายังแหลมสุวรรณภูมิพวกหนึ่ง⁸⁴ จนถึงสมัยสุโขทัย

⁸⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-7.

สถาปนาโดยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ปฐมกษัตริย์ และยกตัวอย่างองค์พระมหากษัตริย์ที่มีปรีชาสามารถ เช่นพระเจ้ารามคำแหงมหาราช พระเจ้าเลอไทย พญาสิทธิไทย⁸⁵ และแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ในด้านต่างๆ ของสุโขทัย เช่น การเมืองการปกครอง ศาสนา ภาษาและอักษรไทย หลักศิลาจารึก และการค้าอุตสาหกรรม ตลอดจนความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เช่น จีน มอญ ในแ่งไมตรีในสมัย พระเจ้ารามคำแหง ในตอนหลังได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ต่างประเทศ ได้แก่ ลาว กัมพูชา พม่า มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ในแ่งภูมิประเทศ เมืองหลวง ประชากร อาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา ศาสนา ความสัมพันธ์กับไทยทั้งในแ่งมิตรและศัตรู ตลอดจนกรณีพิพาทกับฝ่าย ตะวันตก ตั้งแต่สุโขทัย จนช่วงปัจจุบัน (2500-2518) และจบลงด้วย ความสัมพันธ์ของไทยกับ ประเทศในสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) โดยมีจุดประสงค์เพื่อความร่วมมือกันสร้างสันติภาพ เสถียรภาพ และความอุดมสมบูรณ์ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมภายใน ภูมิภาค และสร้างภาพพจน์ที่ดีในสายตาของประเทศต่างๆ⁸⁶

85 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-15.

86 เรื่องเดียวกัน, หน้า 63-64.

แบบเรียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2⁸⁷

ตารางที่ 4.15 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	75	68.18
เศรษฐกิจ	13	11.81
สังคม	22	20.00
รวม	110	100

⁸⁷กระทรวงศึกษาธิการ, แบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2521).

ตารางที่ 4.16 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียน
ประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตามตารางที่ 4.15 พบว่าเนื้อหาทางการเมืองมีความถี่มากที่สุด คือ 68.18% ในขณะที่เนื้อหาทางสังคมเป็นอันดับที่สอง 20.00% และเนื้อหาทางเศรษฐกิจมีน้อยที่สุด 11.81%

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.16 พบว่า ไม่ปรากฏความถี่ในทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กระจายออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่เริ่มสถาปนาจนถึงการสิ้นอาณาจักร เช่น ราชวงศ์ต่างๆ ความเจริญทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปและวรรณกรรม ศาสนา เป็นต้น โดยเนื้อหาที่มีความยาวที่สุดคือความสัมพันธ์ของอยุธยากับประเทศในเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสงครามกับพม่าที่ผลัดกันแพ้ชนะ และเสียกรุงแก่พม่าถึง 2 ครั้ง คือ พ.ศ. 2112 และ พ.ศ. 2310 แต่ไทยก็กอบกู้เอกราชคืนมาได้ ด้วยพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนเรศวร บรรดาเพื่อนบ้านต่างหวาดเกรงพระบรมเดชานุภาพ ทรงเป็นยอดวีรบุรุษ ทำให้อาณาจักร

มีอาณาเขตแผ่ไพศาล มีเกียรติระบือไปทั่ว นับเป็นมหาราชพระองค์ 1⁸⁸ ส่วนการเสียกรุงแก่พม่าครั้งที่ 2 ในพ.ศ. 2310 นั้น มีการเคลื่อนไหวของบุคคลที่สำคัญคือ พระยาตาก ภายหลังได้เป็นพระยาวิชิรปราการเจ้าเมืองกำแพงเพชร รวบรวมผู้คน เตรียมตัวด้วยกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อกอบกู้เอกราชคืนมา⁸⁹

ในส่วนที่สองคือประวัติศาสตร์ต่างประเทศ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น อินเดีย โดยกล่าวถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ พันธกรณีและสนธิสัญญาต่างๆ จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยกรณีจีนได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดย ดร.ซุนยัตเซ็น และเจียงไคเช็ค (มีรูवादของบุคคลทั้งสอง) ที่ต้องการให้จีนมีการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยลัทธิไตรราษฎร์ คือ ลัทธิชาตินิยม ระบอบประชาธิปไตยและความเป็นธรรมในสังคม⁹⁰ แต่ไม่สำเร็จ กรณีญี่ปุ่นนั้นให้ความสำคัญกับการปิดและเปิดประเทศและบทบาทในสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 เมื่อพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สอง แสดงให้เห็นบทบาทของญี่ปุ่นที่จะต้องรับผิดชอบและชดเชย ตลอดจนสร้างสังคมเสรีความเป็นประชาธิปไตย และเป็นผู้วางภูมิภาค ตลอดจนความสัมพันธ์ที่ดี โดยเฉพาะการช่วยเหลือด้านการพัฒนาแก่ไทย⁹¹ และสุดท้ายคือ อินเดีย จุดเน้นคือการถูกอังกฤษเข้าปกครองแบบอาณานิคมจนเกิดการกบฏที่ เอารัดเอาเปรียบและบุคคลสำคัญในการต่อสู้เพื่อเอกราชครั้งนี้ก็คือ มหาตม คานธี⁹²

88 เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-40.

89 เรื่องเดียวกัน, หน้า 57-59.

90 เรื่องเดียวกัน, หน้า 74-78.

91 เรื่องเดียวกัน, หน้า 93-98.

92 เรื่องเดียวกัน, หน้า 106-109.

แบบเรียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3⁹³

ตารางที่ 4.17 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียน
ประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	98	79.03
เศรษฐกิจ	9	7.25
สังคม	17	13.70
รวม	124	100

⁹³กระทรวงศึกษาธิการ, แบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2521).

ตารางที่ 4.18 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียน
ประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาตามตารางที่ 4.17 พบว่าเนื้อหาทางการเมืองมีความถี่
สูงที่สุดคือ 79.03% ในขณะที่เนื้อหาทางสังคมและเศรษฐกิจมีความถี่ 13.70% และ 7.25%
ตามลำดับ

และในส่วนของ การวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.18 พบว่า ไม่พบความถี่ในทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า มีความเหมือน
และความแตกต่างเมื่อเทียบกับแบบเรียนวิชาเดียวกันและชั้นเรียนเดียวกันตามหลักสูตร พ.ศ. 2503
กล่าวคือ ในด้านความเหมือนนั้นยังคงเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์เหตุการณ์สำคัญในสมัยพระเจ้า
กรุงธนบุรี การต่อสู้กับพม่า และสามารถรวบรวมไทยให้เป็นปึกแผ่นโดยพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระ
เจ้ากรุงธนบุรี⁹⁴ การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และเหตุการณ์สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งทาง
การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และผลกระทบจากการเข้ามาของประเทศตะวันตก ส่งผลให้ไทย
ต้องมีการปรับปรุงในหลายๆ ด้าน โดยเน้นที่การปฏิรูปการเมืองการปกครองและด้านอื่นๆ ในรัชสมัย

94 เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-12.

ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁹⁵ จากนั้นส่วนที่เปลี่ยนแปลงเล็กน้อยก็คือเหตุการณ์ สงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2

ส่วนที่มีความแตกต่างก็คือ การกล่าวถึงการเมืองการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 กล่าวคือ เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 ได้ถูกตัดออกไม่มีพระราชกรณียกิจใดๆ ในรัชกาล ดังกล่าวอยู่เลย หรือพูดอีกนัยหนึ่งประวัติศาสตร์ไทยนั้นสิ้นสุดแค่สมัยรัชกาลที่ 6 คงมีบางเหตุการณ์ ที่กล่าวล่วงมาจนถึงพ.ศ. 2520 เหตุการณ์นั้นก็คือการพัฒนาการศึกษา⁹⁶

เหตุการณ์ภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งในหัวข้อลัทธิการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่นั้น ถูกกล่าวถึงด้วยถ้อยคำที่ไม่รุนแรงเช่นเดิม และหลีกเลี่ยงการเปรียบเทียบ เช่น

ลัทธิการเมืองเกิดใหม่หลังสงคราม... เริ่มที่อิตาลีก่อนแล้วจึงแพร่ไปในประเทศ เยอรมันนี ยุโรปกลาง เอเชีย...

1. เป็นการปกครองแบบเผด็จการ มีพรรคการเมืองพรรคเดียว รัฐบาลคุมอำนาจ ทั้งหมด ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามผู้นำ
2. ประโยชน์ของรัฐสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตัว
3. รัฐเข้าดำเนินการเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศเสียเอง
4. สร้างชาติและแสนยานุภาพ⁹⁷

เมื่อกล่าวลงในรายละเอียดของแต่ละประเทศ คือ อิตาลี เยอรมันนี และรัสเซีย ก็ไม่มีถ้อยคำที่รุนแรงใดๆ เช่น

...ฟาสซิสต์ เพื่อกู้ฐานะของประเทศและปราบปรามความไม่สงบ และเป็นปฏิปักษ์ต่อ คอมมิวนิสต์ ประชาชนนิยมมากจึงได้รับการสนับสนุนให้เป็นรัฐบาล... ด้านการปกครอง มุสลิมียังคงยึดรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2391 เป็นหลัก แต่หน้าผาตัดแปลงระเบียบปฏิบัติ

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37-51.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53-54.

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

ให้สอดคล้องกับความประสงค์ของพรรค สมาชิกรัฐสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นพรรคที่ซื่อสัตย์ทั้งสิ้น เขาได้ยุบพรรคอื่นๆ หมดเพราะพรรคอื่นๆ เริ่มคัดค้านรัฐบาล⁹⁸

...รัฐบาลจึงออกกฎหมายพิเศษคุ้มครองความปลอดภัยของประเทศโดยยุบพรรคคอมมิวนิสต์ ปิดหนังสือพิมพ์ของคอมมิวนิสต์ พวกนาซีมีความสามารถในการโฆษณา การเลือกผู้แทนสมาชิกส่วนมากเป็นพวกนาซี... ตั้งองค์การยูวชนขึ้นเพื่ออบรมเยาวชนให้รักชาติและเลื่อมใสในลัทธินาซี⁹⁹

...นโยบายต่างประเทศของรัสเซียจะทราบได้โดยการกระทำ คือ พยายามแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ออกไปทั่วโลก เพื่อให้ระบอบคอมมิวนิสต์ครองโลกได้จัดตั้งและอุปถัมภ์สมาคมกรรมกรสากลขึ้นที่กรุงมอสโก และในการปรับปรุงลัทธิคอมมิวนิสต์ รัสเซียพยายามไม่ให้ประเทศใดเข้าแทรกแซงกิจการภายในประเทศ แต่ในที่สุดได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติ...ให้ความช่วยเหลือประเทศต่างๆ ที่จะปกครองตามแนวเดียวกับตน...รัสเซียได้ลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกับเยอรมันนี...แม้ว่าทั้งสองประเทศจะมีความสัมพันธ์กันแต่ว่าการปกครองทั้งสองประเทศนั้นแตกต่างกัน อิตาลีได้ประนามการปกครองลัทธิคอมมิวนิสต์อยู่เสมอ ผลที่แสดงถึงว่าประเทศทั้งสองนี้ไม่ไว้วางใจกัน คือ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2484 เยอรมันนีเข้ารัสเซีย¹⁰⁰

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะกล่าวถึงลัทธิอื่นๆ ในทางที่ไม่รุนแรงแต่ก็มิได้แสดงจุดยืนของประเทศไทยในเรื่องใดๆ แม้แต่เรื่องประชาธิปไตย ตลอดจนถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับองค์การระหว่างประเทศออก

98 เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

99 เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

100 เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520¹⁰¹

หน้าที่พลเมือง ส 431 ตรงตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย

หมวดสังคมศึกษา พ.ศ. 2520¹⁰²

ตารางที่ 4.19 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากหน้าที่พลเมือง ส 431 ตรงตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดสังคมศึกษาพ.ศ. 2520

มิติ	ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง		18	15.92
เศรษฐกิจ		36	31.85
สังคม		59	52.21
รวม		113	100

¹⁰¹กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย สังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 (กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2520).

¹⁰²กรมพล ท่องธรรมชาติ และคณะ, หน้าที่พลเมือง ส 431 ตรงตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดสังคมศึกษา พ.ศ. 2520 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2521)

ตารางที่ 4.20 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากหน้าที่พลเมือง ส 431 ตรงตามหลักสูตรระเบียบมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดสังคมศึกษา พ.ศ.2520

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ		16	-	12.12
ระบบการเมือง		83	-	62.87
วิถีชีวิต		33	-	25.00
รวม		132	0	100

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตามตารางที่ 4.19 พบว่าเนื้อหาทางด้านสังคมมีความถี่สูงสุด คือ 52.21% รองลงมาเป็นเนื้อหาทางเศรษฐกิจ 31.85% และเนื้อหาทางการเมือง 15.92%

และในส่วนของการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.20 พบว่า ในระดับระบบการเมืองมีความถี่สูงสุดคือ 62.87 ระดับวิถีชีวิตมีความถี่เป็นอันดับสองคือ 25% และระดับอุดมคติพบน้อยที่สุดคือ 12.12%

สำหรับในระดับระบบการเมืองซึ่งมีความถี่สูงสุดนั้นได้ให้ความสำคัญกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่งโดยกล่าวเปรียบเทียบกับลัทธิอื่นๆ อยู่เสมอ เช่น ความเป็นตัวแทนของประชาชนจะมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับนโยบายและลัทธิการเมืองที่รัฐบาลยึดถือ

...ถ้ารัฐบาลของประเทศใดเชื่อว่า การกระจายอำนาจในการตัดสินใจดำเนินงานปกครองให้แก่เจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่น เป็นนโยบายที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลในท้องถิ่นต่างๆ ได้มากกว่าการส่งมอบอำนาจการตัดสินใจในการดำเนินการปกครองไว้แก่เจ้าหน้าที่ระดับสูงในเมืองหลวง เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานในระดับท้องถิ่นในประเทศนั้น ก็จะมีอิสระในการตัดสินใจปฏิบัติภารกิจเรื่องต่างๆ มากกว่าเจ้าหน้าที่

ของหน่วยงานระดับเดียวกันในประเทศที่รัฐบาลไม่เชื่อหลักการของนโยบายดังกล่าว
งานทางองเดียวกัน ถ้ารัฐบาลของประเทศใดเชื่อในลัทธิประชาธิปไตย ซึ่งเป็นลัทธิที่
ถือว่าประชาชนคือที่มาของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ และประชาชนมี
ความเสมอภาคในการใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทนไปใช้อำนาจปกครองแทนตนตามระยะเวลา
ที่กำหนดไว้...เป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งโดยประชาชนของประเทศนั้นเป็นส่วนมากและ
อยู่ภายใต้การควบคุมของประชาชนโดยใกล้ชิด ขอยกตัวอย่างเช่น ...สหรัฐอเมริกา...
อย่างไรก็ตาม การจัดระเบียบการปกครองตามลัทธิประชาธิปไตยไม่จำเป็นต้องจัด
เหมือนกันทุประเทศ ขอยกตัวอย่างเช่น ประเทศฝรั่งเศส...ประเทศอังกฤษ..¹⁰³

ส่วนรัฐบาลที่ยึดถือลัทธิเผด็จการแบบฟาสซิสต์ หรือคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นลัทธิที่ถือว่า
ผู้นำหรือคณะกรรมการกลางของพรรคเป็นผู้มีสิทธิ์ขาดในการปกครองประเทศ และ
การมีเสรีภาพเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ก็จะปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ของ
หน่วยงานระดับต่างๆ จะมีอำนาจในการปกครองและบังคับประชาชนให้ทำในสิ่งที่
รัฐบาลต้องการ โดยประชาชนไม่อาจใช้เสรีภาพโต้แย้งหรือเปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้
เหมือนในประเทศประชาธิปไตย¹⁰⁴

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงลัทธิตรงข้ามอย่างชัดเจน ก็คือ การให้ค่านิยมแก่
ลัทธิอื่นๆ ซึ่งในค่านิยมนี้เองที่แสดงถึงจุดยืนของระบอบการปกครองที่รัฐต้องการ

พวกฟาสซิสต์ หมายถึงกลุ่มบุคคลที่นิยมการใช้ความรุนแรงขจัดกลุ่มบุคคลอื่นที่มีความ
เห็นไม่ตรงกับกลุ่มตน และนิยมการผูกขาดอำนาจโดยพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว
เป็นวิธีการในการปกครองประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมที่อาจมีผลกระทบกระเทือนต่ออิทธิพลและผลประโยชน์ของคนส่วนน้อยที่ร่ำรวย
และเพื่อสร้างสรรค์ให้ชาติของตนมีความยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น

103 เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

104 เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

พวกคอมมิวนิสต์ หมายถึงกลุ่มบุคคลที่นิยมใช้ความรุนแรงขจัดกลุ่มบุคคลอื่นที่มีความเห็นขัดแย้งกับกลุ่มตน และนิยมการผูกขาดอำนาจโดยพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว วิธีการในการปกครองประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำลายสถาบันดั้งเดิมที่สำคัญในสังคม และเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจที่เคารพในกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน เป็นระบบเศรษฐกิจที่รัฐเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมด¹⁰⁵

ไม่เพียงแต่การแสดงถึงจุดยืนของระบอบการเมืองที่รัฐต้องการ รวมทั้งการให้ค่านิยามการปกครองลัทธิอื่นเท่านั้น แต่ยังเน้นในสภาพที่เป็นอยู่ คือในการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม กว่าที่เปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชไปเป็นระบอบอื่นๆ เช่น

...โดยทั่วไปเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นในสังคมใด ย่อมจะมีผลกระทบต่อสังคมนั้นไม่มากก็น้อย... อาจเป็นผลดีหรือผลร้ายต่อสมาชิกในสังคมนั้นก็ได้ ซึ่งตามที่ปรากฏในหลายประเทศ ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองต่อสังคมมักจะเป็นดังนี้คือ ถ้าเป็นการเปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย สมาชิกของสังคมจะได้รับผลดีมากกว่าผลร้าย... จะมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศมากขึ้น และถ้าระบอบประชาธิปไตยที่ถูกนำมาใช้นั้น เป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สมาชิกของสังคมนั้นก็ยิ่งจะได้รับผลดีจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองนั้นมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะขอยกตัวอย่างผลดีที่เกิดขึ้นแก่คนไทย... ในปี 2475 ... ประการแรกคือ ประชาชนไทยได้เข้ามีส่วนร่วมในการปกครอง... ออกเสียงเลือกตั้ง... สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร... มีโอกาสควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน... มีโอกาสจะได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสูงทางการบริหาร... ผลดีอีกประการหนึ่งคือพระมหากษัตริย์ทรงมีเวลาในการประกอบพระราชกรณียกิจ ที่เป็นคุณประโยชน์แก่ราษฎรไทยมากขึ้นกว่าเดิม¹⁰⁶

105 เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

106 เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

และกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงแบบระบอบประชาธิปไตยไปเป็นระบอบเผด็จการ
ฟาสซิสต์ หรือคอมมิวนิสต์ ว่า

สมาชิกของสังคมจะได้รับผลร้ายมากกว่าผลดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกของสังคมจะ
สูญเสียสิทธิเสรีภาพเกือบทุกอย่าง และตกอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวดจากผู้
ปกครอง หรือคณะผู้ปกครองเผด็จการโดยไม่มีทางโต้แย้ง หรือคัดค้านได้อย่างมี
เหตุผล... ประชาชนชาวเยอรมันต้องทนรับด้วยความขมขื่น... อยู่ใต้อาณาจักรปกครอง
ของจอมเผด็จการฟาสซิสต์ฮิตเลอร์... ประชาชนลาวส่วนมากต้องทนรับด้วยความขมขื่น
ตั้งแต่... เป็นระบอบเผด็จการคอมมิวนิสต์...¹⁰⁷

หรือในเรื่องของผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงก็เช่นเดียวกันกล่าวคือ การ
เปลี่ยนแปลงไปในระบอบอื่นจะส่งผลกระทบไปยังสังคมอย่างกว้างขวาง มิใช่แค่การปกครองเพียง
ด้านเดียว และได้แยกแยะการเปลี่ยนแปลง 2 แบบ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงจากระบอบหนึ่งไป
เป็นอีกระบอบหนึ่ง กับการเปลี่ยนแปลงเฉพาะบุคคลระดับผู้บริหาร (ซึ่งอาจถูกกฎหมายหรือไม่ก็ได้)
เช่น

... ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงในลักษณะแรก (จากระบอบหนึ่งไปเป็นอีกระบอบหนึ่ง)
มักจะเป็นผลมาจากการกระทำที่รุนแรงและไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือจากการปฏิวัติ...
จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีขอบเขตกว้างขวางอย่างมาก... อาจจะมีการเปลี่ยนแปลง
ในระบบเศรษฐกิจ ระบบกฎหมาย และมีการปฏิวัติความคิดและวัฒนธรรมด้วย...
นอกจากนั้น เนื่องจากรัฐบาลในระบอบเผด็จการคอมมิวนิสต์ไม่ได้มีอำนาจหน้าที่เพียง
แต่กำหนดนโยบายการบริหารประเทศเท่านั้น แต่มีอำนาจควบคุมปัจจัยการผลิตทุกอย่าง
และกำหนดเป้าหมายในการผลิต... ควบคุมวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่... จัดระบบ
บริหารงานอย่างสลับซับซ้อน... บังคับให้ประชาชนดำเนินชีวิต... จึงมีสภาพความ
เป็นอยู่เสมือนทาสของรัฐ¹⁰⁸

107 เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

108 เรื่องเดียวกัน, หน้า 107-108.

ส่วนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในลักษณะหลัง (เฉพาะบุคคลระดับผู้บริหาร)... คือการที่ประชาชนในประเทศออกเสียงเลือกตั้งบุคคลระดับผู้บริหารชุดใหม่... การที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้วางใจ... การที่กลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งใช้ความรุนแรงล้มรัฐบาล... เป็นการรัฐประหารหรือการปฏิวัติก็ได้... ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเหมือนกัน แต่มีข้อขัดแย้งและความรุนแรงน้อยกว่าการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง กล่าวคือ... จำกัดอยู่เพียงแต่การเปลี่ยนแปลงแนวนโยบายในการบริหารประเทศเท่านั้น และจะไม่มีผลถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจหรือวัฒนธรรมของชาติ... ถ้ารัฐบาลใหม่มีแนวนโยบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเร่งรัดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการบริหาร หรือเพื่อสร้างสรรค์ความเป็นธรรมในสังคม... เช่น คณะผู้บริหารที่ขึ้นมามีอำนาจหลังการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลปี 2501... คณะผู้บริหารที่ขึ้นมามีอำนาจหลังการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเมื่อเดือนตุลาคม 2516... 109

แต่อย่างไรก็ตาม ได้สรุปไว้ในตอนท้ายว่า การปฏิวัติรัฐประหาร เป็นวิธีที่ผิดทั้งกฎหมายและขัดกับหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง จึงไม่ควรนำมาใช้เพราะประเทศไทยยึดมั่นในหลักกฎหมาย และหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข¹¹⁰

ส่วนระดับวิถีชีวิต ซึ่งมีความดีเป็นอันดับที่สองนั้น เน้นการประพฤติปฏิบัติตนในสังคมเพื่อความสงบ ความมั่นคงแห่งรัฐ เช่น บทบาทและหน้าที่ของนักเรียนที่มีต่อกลุ่ม

...กลุ่มเป็นองค์ประกอบสำคัญในโครงสร้างทางสังคม และสังคมจะมีความมั่นคงอยู่ได้ก็ด้วยกลุ่มคนในสังคมรู้จักหน้าที่ของกลุ่มตน มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ต่อกลุ่ม และต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความสมัครสมานสามัคคีกันภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม ประวัติศาสตร์ของชาติไทยแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า อนาคตที่ประชาชนคนไทยไม่แตกสามัคคีกัน ประเทศชาติก็สามารถธำรงความเป็นชาติเอกราชไว้ได้... 111

109 เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

110 เรื่องเดียวกัน, หน้า 110-111.

111 เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

และบทบาทของพลเมืองดี เช่น "...ในทางองเดียวกัน คนไทยทุกคนที่มีฐานะ เป็นพลเมืองไทยจำต้องแสดงบทบาทหรือปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี คือประพฤติตัวให้เหมาะสมและถูก ต้องตามขนบประเพณีและกฎหมายของบ้านเมือง"¹¹²

ที่สำคัญในแบบเรียนเล่มนี้ก็คือ มีการหยิบยกเอาค่านิยมที่ควรปลูกฝังให้กับสมาชิก ของสังคมขึ้นเป็นหัวข้ออย่างชัดเจน ซึ่งเป็นค่านิยมที่เกี่ยวเนื่องกับระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น¹¹³ คือ

- ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- ความซื่อสัตย์สุจริต
- ความขยันขันแข็ง ไม่เลื่องงาน
- การยกย่องคุณความดี
- การเคารพผู้มีอายุโรโส
- ความกตัญญูตเวที่
- ความไม่ผูกพยาบาท
- ความมีระเบียบวินัย
- ความมีเหตุมีผล
- การเป็นผู้มีความรับผิดชอบ
- การยึดมั่นในอุดมการมากกว่าบุคคล
- ความนิยมที่เป็นของไทย
- ความรักของส่วนรวม
- ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- การรู้จักเสียสละในสิ่งที่ถูกที่ควร
- ความสะอาด
- ความสุภาพเรียบร้อย
- การตรงต่อเวลา
- ความประหยัด
- ท้ามากกว่าพูด

112, เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

113, เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-53.

และยังได้กล่าวถึงค่านิยมที่ควรแก้ไขด้วย เช่น ความเห็นแก่เงิน ความหลงอำนาจ ความรักพวกพ้องในทางที่ผิด การขาดความอดทน การเชื่อถือโรคคลาง ความรักโก้ ความนิยมของใช้จากต่างประเทศ การขาดระเบียบวินัย และการนิยมความฟุ่มเฟือย

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเรื่องมนุษยสัมพันธ์โดยการเมืองและการปกครอง เพราะมนุษย์ทุกคนเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมจะสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่เป็นผู้ปกครองก็ต้องเป็นผู้ถูกปกครอง ควรสร้างมนุษยสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับล่าง คือ กับเพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมสมาคม หรือพรรคการเมือง เป็นการช่วยแบ่งเบาภาระและเกิดความเห็นพ้อง ตลอดจนการแก้ปัญหาาร่วมกัน มนุษยสัมพันธ์ถือเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพราะทำให้เกิดศรัทธาที่จะอยู่ร่วมกัน ยอมรับฟังความคิดเห็น ยอมรับเสียงข้างมาก¹¹⁴

และในประการสุดท้ายได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับแนวโน้มของสังคมปัจจุบัน แต่ก็เปรียบเทียบในประเด็นการเมืองอยู่ในที่ เช่น

กล่าวโดยทั่วไป วิธีทางแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่พึงปรารถนาก็คือ วิธีทางแห่งการเปลี่ยนแปลงโดยสันติ หรือโดยวิถีทางประชาธิปไตย อันหมายถึงวิธีการที่มนุษย์พยายามใช้ เหตุผลชี้แจงแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ... ใช้เสียงข้างมาก... เป็นวิถีทางที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกของสังคมทุกกลุ่มทุกฝ่าย... และคัดค้านวิธีแห่งการเปลี่ยนแปลงโดยการใช้อำนาจรุนแรง¹¹⁵

สำหรับในระดับอุดมคตินั้นได้กล่าวถึงประปรายสอดแทรกตามจุดต่างๆ เช่น ความสันติสุข¹¹⁶ ความเสมอภาค ประชาชนคือที่มาของอำนาจสูงสุด¹¹⁷ สิทธิและ เสรีภาพ¹¹⁸ เสรีนิยม¹¹⁹ ความยุติธรรม¹²⁰ เป็นต้น

114 เรื่องเดียวกัน, หน้า 59-60.

115 เรื่องเดียวกัน, หน้า 63-64.

116 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

117 เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

118 เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

119 เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

120 เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

สรุปเนื้อหาหน้าที่พลเมือง ส 431 ตรงตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย
 หมวดวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. 2520 พบว่ามุ่งอบรมกล่อมเกลากลับกับโครงสร้างของสังคมไทยที่
 ประกอบไปด้วย สมาชิกของสังคม สถานภาพ บทบาท ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกหรือกลุ่มในระดับ
 ต่างๆ¹²¹ สถาบันที่สำคัญของสังคมไทยได้แก่ สถาบันครอบครัว การปกครอง ศาสนา การศึกษา
 เศรษฐกิจ และสถาบันสันตนาการ แต่ให้ความสำคัญกับสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์¹²²
 อันเป็นอุดมการณ์ที่สำคัญในสังคมและเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของไทย เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง
 ก็มีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังค่านิยมที่เกื้อกูลแก่กาลสมัย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางการ
 เมือง อันเป็นประเด็นใหญ่ กล่าวคือ ค่านิยมที่เกื้อกูลแก่ระบอบประชาธิปไตย¹²³และในส่วนสุดท้าย
 เป็นการชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลง ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในภาพรวม
 ที่สังคมไทยจะต้องปรับตัว โดยมุ่งเน้นความรู้ทางเศรษฐกิจด้วยการอธิบายเชิงทฤษฎีทางวิชาการ¹²⁴
 แต่อย่างไรก็ตามประเด็นใหญ่มุ่งยังคงเป็นการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเปรียบเทียบกับระบอบอื่นๆ
 พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อดีข้อเสีย เพื่อให้เกิดความมั่นคงในระบอบที่ใช้อยู่เป็นหลัก

121 เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-13.

122 เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-35.

123 เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-53.

124 เรื่องเดียวกัน, หน้า 71-98.

แบบเรียนสังคมศึกษา ส 534 หน้าที่พลเมือง ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย¹²⁵

ตารางที่ 4.21 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียน
สังคมศึกษา ส 534 หน้าที่พลเมืองชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

มิติ	ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง		183	54.30
เศรษฐกิจ		66	19.58
สังคม		88	26.11
รวม		337	100

¹²⁵จรรยา สุภาพ และคนอื่นๆ, แบบเรียนสังคมศึกษา ส 534 หน้าที่พลเมือง ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2521).

ตารางที่ 4.22 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย
ในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียนสังคมศึกษา ส 534
หน้าที่พลเมือง ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	273		1	10.06
ระบบการเมือง	1,857		3	68.35
วิถีชีวิต	586		1	21.57
รวม	2,716		5	100

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตารางที่ 4.21 พบว่าเนื้อหาทางการเมืองนั้นมีความถี่สูง คือ 54.30 % ในขณะที่เนื้อหาทางสังคมเป็นอันดับที่สอง คือ 26.11 % และเนื้อหาทางเศรษฐกิจพบความถี่ 19.58 %

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.22 พบว่า ประชาธิปไตยในระดับระบบการเมืองมีความถี่สูงที่สุดคือ 68.35 % รองลงไปที่ในระดับวิถีชีวิต คือ 21.57 % และระดับอุดมคติพบ 10.06 %

การอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับระบบการเมือง ในแบบเรียนดังกล่าวนี้พบอยู่เป็นจำนวนมาก และแสดงให้เห็นถึงการให้ความรู้ความเข้าใจในคำว่าประชาธิปไตยอย่างละเอียด สำหรับในระดับระบบการเมืองนั้น เช่น

ประชาธิปไตยทางการเมือง หมายถึง ระบบเสรีประชาธิปไตยที่ให้ประชาชนมีสิทธิและอำนาจในการมีส่วนร่วมปกครองตนเอง โดยใช้กระบวนการสำคัญบางประการ คือ การเลือกตั้ง การเป็นตัวแทน การใช้เสียงข้างมาก การใช้อำนาจการต่างๆ อัน

เป็นตัวแทนของประชาชน เช่น สภานิติบัญญัติ คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง เป็นต้น¹²⁶

นอกจากนี้ยังได้ทำคำอธิบายเกี่ยวกับประชาธิปไตยในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น

ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีแนวแตกต่างกันหลายแนว เช่น บางลัทธิถือว่าประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ คือ ระบบที่ช่วยให้ประชาชนสามารถประกอบการทางเศรษฐกิจโดยเสรี หรือใช้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี (ตามลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ) แต่บางลัทธิเช่น สังคมนิยมประชาธิปไตย ถือว่าประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจน่าจะหมายถึงความเสมอภาคกันในด้านโอกาสทางเศรษฐกิจ เช่น การได้รับประโยชน์หรือหลักประกันต่างๆ ในการที่จะได้รับการแบ่งปันประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยเท่าเทียมกันให้มากที่สุด¹²⁷

ประชาธิปไตยทางสังคม หมายถึง ความปรารถนาและการดำเนินการที่ไม่ต้องการให้เกิดการกีดกัน หรือความรังเกียจเพียงคนชั้นหรืออคติต่างๆ อันเนื่องมาจากเหตุผลในทางเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา การเกิด และฐานะทางเศรษฐกิจ¹²⁸

นอกจากนี้ยังมีประชาธิปไตยในความหมายอื่นๆ เช่น "การปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน" หรือ "การปกครองโดยเสียงของคนส่วนมากโดยคนในจิตใจสติของคนส่วนน้อย" หรือ "การปกครองโดยหลักนิติธรรม" หรือ "การปกครองที่ถือว่าเสียงประชาชนคือเสียงสวรรค์" หรือ "การปกครองที่รัฐมีอำนาจจำกัด" เป็นต้น

ในเรื่องต่อมาที่น่าสังเกตคือเรื่องรัฐธรรมนูญ ในแง่ของที่มา กล่าวคือได้หยิบยกเอาเหตุการณ์ทางการเมืองจริงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยขึ้นเป็นที่มาของรัฐธรรมนูญ 1 ใน 3 วิธีคือ

¹²⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

¹²⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

¹²⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

...รัฐธรรมนูญที่ราษฎรได้บัญญัติขึ้นตามวิถีทางของประชาธิปไตย ซึ่งอาจจะ เป็นไปใน ทางใดทางหนึ่ง ดังต่อไปนี้ คือ

ก. บัญญัติขึ้นโดย สภานิติบัญญัติ...

ข. บัญญัติขึ้นโดย สภาร่างรัฐธรรมนูญ... หรือ

ค. ในบางประเทศอาจจะจัดตั้ง องค์การทางการเมืองพิเศษ เช่น สมัชชาแห่งชาติ เพื่อให้ทำหน้าที่เลือกสภานิติบัญญัติอีกชั้นหนึ่ง สภานิติบัญญัตินี้เอง จะทำหน้าที่ทั้ง 2 ประการ คือ ออกกฎหมายขึ้นใช้ภายในประเทศ และทำหน้าที่ในการร่างรัฐธรรมนูญ ด้วย ตัวอย่างนี้อาจพบเห็นได้ในประเทศไทย ในกระบวนการวิวัฒนาการทางการเมืองของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2516¹²⁹

นอกจากเรื่องที่มาของรัฐธรรมนูญแล้ว ในรัฐธรรมนูญยังได้บัญญัติ เรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างการใช้อำนาจอธิปไตยในทางนิติบัญญัติกับการใช้อำนาจอธิปไตยทางบริหาร พร้อมกับอธิบาย ขยายความและยกตัวอย่างกรณีประเทศไทยไว้อย่างน่าสนใจว่า

ประเทศที่ใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งใช้กันในประเทศส่วนใหญ่ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยเกือบทุกยุคทุกสมัย อำนาจนิติบัญญัติ (ฝ่ายนิติบัญญัติ) มักจะมีอำนาจในการควบคุมอำนาจบริหาร (ฝ่ายบริหาร) หรืออีกนัยหนึ่ง ให้สภา (ซึ่งอาจจะมีชื่อเรียกต่างๆ หรือมีที่มาต่างๆ กัน หรือมีองค์ประกอบต่างๆ) สามารถที่จะใช้อำนาจควบคุมฝ่ายบริหาร (คณะรัฐมนตรี) ปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ ของประชาชน... 130

ในเรื่องของอำนาจอธิปไตยในระบอบประชาธิปไตยนี้ยังมีรูปแบบอื่นๆ อีก แต่ที่ น่าสนใจมากกล่าวคือ อำนาจของฝ่ายบริหารอีกรูปแบบหนึ่งและเป็นกรณีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ซึ่ง มีความแตกต่างจากอำนาจของฝ่ายบริหารโดยทั่วไป คือ

130 เรื่องเดียวกัน, หน้า 226.

...สถานรียบายแห่งชาติ ประกอบด้วยบุคคลในคณะปฏิวัติ ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 6 ลงวันที่ 22 ตุลาคม 2520 ...หัวหน้าคณะปฏิวัติเป็นประธานสถานรียบายแห่งชาติ รองหัวหน้าคณะปฏิวัติเป็นรองประธาน... มีอำนาจหน้าที่กำหนดแนวนรียบายแห่งรัฐ และให้ความคิดเห็นแก่รัฐมนตรี เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามแนวนรียบายแห่งรัฐ... มีอำนาจแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ... ในกรณีมีปัญหาเกี่ยวกับนรียบายสำคัญ หรือเมื่อนายกรัฐมนตรีขอให้พิจารณาปัญหาใด ประธานสถานรียบายแห่งชาติจะเสนอปัญหานี้ให้ที่ประชุมร่วมระหว่างสมาชิกสภานรียบายแห่งชาติ และคณะรัฐมนตรี... ในการประชุมร่วมกันนี้ ให้ประธานสภานรียบายแห่งชาติทำหน้าที่เป็นประธาน... ก่อนตั้งคณะรัฐมนตรี... มีอำนาจเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญ คือให้ความเห็นชอบแก่คณะรัฐมนตรี ในการนร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับใดฉบับหนึ่ง มาปรับปรุงเพื่อประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ในกรณีที่สภานิติบัญญัติไม่ให้ความเห็นชอบในร่างรัฐธรรมนูญที่ได้ร่างขึ้น สถานรียบายแห่งชาติมีลักษณะเป็นฝ่ายบริหาร และมีอำนาจเหนือว่าคณะรัฐมนตรี... 131

สำหรับการอบรมกล่อมเกลารดับวิถีชีวิตนั้น แบบเรียนเล่มนี้ได้กล่าวถึงเป็นจำนวนมากเช่นกัน คือ วิถีชีวิตในชีวิตประจำวัน วิถีชีวิตในชุมชน และวิถีชีวิตในระดับการเมือง เช่น

การพัฒนาชุมชนจะช่วยจัดความรู้สึกร่วมกันระหว่างประชาชนต่อประชาชนและประชาชนต่อรัฐบาล เหตุว่าได้มีการทำงานร่วมมือร่วมใจกันในการสร้างสรรค์ชุมชน จึงทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ความรู้สึกร่วมกันจึงไม่มีหรือที่มีอยู่ก็จะถูกรรเทาขจัดปัดเป่าให้หมดไป สามีศีลธรรมก็จะเกิดมาแทนที่ มีความร่วมมือร่วมใจในการประกอบกิจการงานให้ประสานสอดคล้องกันในกลุ่ม มีการประชุมปรึกษาหารือกัน เป็นวิถีทางของการร่วมมือบนพื้นฐานของการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข¹³²

131 เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

132 เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

และได้กล่าวไว้ในวัตถุประสงค์และหลักการของการพัฒนาชุมชนว่า

...ให้ประชาชนมีความคิดเห็นตรงกัน มีศรัทธาเชื่อมั่นอย่างเดียวกัน...กระตุ้นเตือนประชาชนให้มีความคิดริเริ่ม...ให้มีความรู้ความสามารถสูงขึ้น...ให้ทำงานเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดพลังการทำงานและฝึกหัดการดำเนินงานตามแบบประชาธิปไตย...ให้ประชาชนในชุมชนได้ร่วมพัฒนาชุมชนของตนด้วยตนเอง รัฐบาลหรือองค์การอื่นๆ จะให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็น โดยวิธีช่วยให้คิด (Non directive approach) ซึ่งเป็นวิธีการที่จะกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนได้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบในหน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกของชุมชน¹³³

ในแบบเรียนนี้ได้ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตยอย่างมาก และได้ยกขึ้นเป็นหัวข้อย่อยหลายหัวข้อด้วยกัน โดยกล่าวแบบประยุกต์ทั้งงานชีวิตประจำวันและนำไปใช้ในทางการเมือง ได้แก่

- การใช้เหตุผลด้วยการทดลองหรือการทดสอบจากสภาพความเป็นจริง (empiricism)
- การให้ความสำคัญแก่บุคคล (เสรีนิยมหรือปัจเจกชน)
- ความเชื่อมั่นที่ว่ารัฐเป็นแต่เพียงเครื่องมือเท่านั้น
- การยึดถือหลักของความสมัครใจ
- มีกฎหมายสูงสุดอยู่เหนือกฎหมายแห่งรัฐ
- ให้ความสำคัญในเรื่องวิธีการ (วิธีการที่ดีที่ถูกต้อง)
- หลักของการอภิปรายและความยินยอม
- นำใจประชาธิปไตย (จิตใจกว้างขวาง) ประนีประนอมและสงบสันติ
- คุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล
- เคารพกฎเกณฑ์และกติกา
- มีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง

¹³³เรื่องเดียวกัน, หน้า 157-167.

- ความเป็นพลเมืองดี แสวงหาความรู้ ปฏิบัติตามนโยบายของชาติ ไม่ละเมิด

กฎหมาย

- มองโลกในแง่ดีและคิดเห็นในแง่ดี
- รู้จักการใช้เหตุผล ทั้งในการคิด วิพากษ์วิจารณ์และปฏิบัติ

ส่วนในระดับอุดมคตินั้น แม้ความถี่คิดเป็นร้อยละจะน้อยกว่าระดับอื่นๆ แต่ถ้านับกันจากหน่วยที่ปรากฏแล้วถือได้ว่ามีมากพอสมควร เช่น

...การปกครองตนเองนี้เรียกว่าประชาธิปไตย ซึ่งกอบประด้วยหลักการขั้นมูลฐาน คือ
 1. ถือว่าบุคคลทุกคนมีคุณค่าและมีความเท่าเทียมกัน 2. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และสามารถในกระบวนการปกครองตนเองได้เป็นอย่างดี 3. ถือว่าบุคคลพึงมีเสรีภาพ และได้รับหลักประกันในการที่จะมีและใช้เสรีภาพนั้น¹³⁴

การเคารพความเป็นมนุษย์นั้นได้ถูกกล่าวถึงเกี่ยวกับคุณสมบัติต่างๆ ที่มนุษย์มีและมีความแตกต่างจากสัตว์โลกอื่นๆ และเป็นผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้า และถือเป็นหลักการของประชาธิปไตยที่สำคัญ อาทิ หลักเหตุผล ความเสมอภาค เสรีภาพ เป็นต้น เช่น

...เชื่อกันว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีเหตุผล การไร้เหตุผลนั้นนับเป็นความสามารถอันสูงยิ่งของมนุษย์ ซึ่งได้แสดงออกมาให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากความก้าวหน้าด้านต่างๆ ซึ่งมนุษย์สามารถพัฒนาขึ้น ทั้งในด้านจิตใจและวัตถุ อดยปรากฏในรูปอารยธรรม (วัฒนธรรมอันสูง) และวิทยาการ เช่น สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ... ถ้าใช้หลักเหตุผลอย่างเต็มที่ก็จะช่วยให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความเจริญก้าวหน้า และความมีเสรีภาพยิ่งขึ้น¹³⁵

134 เรื่องเดียวกัน, หน้า 142.

135 เรื่องเดียวกัน, หน้า 149.

หลักความเสมอภาค ซึ่งหมายถึง ความเท่าเทียมกันทางการเมือง กฎหมาย และโอกาส ความเท่าเทียมกันในโอกาส หมายถึง การที่ทุกคนพึงมีโอกาเสมอ กัน ในการที่จะได้รับประโยชน์หรือหลักประกันต่างๆ ส่วนที่บุคคลใดจะสามารถได้ ประโยชน์หรือความสำเร็จมากน้อยต่างกันั้น ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน ซึ่งมีไม่เหมือนกันตามธรรมชาติ ธรรมชาติที่รัฐได้ให้โอกาสเหมือนกันแล้ว ก็ถือว่าเป็น ความเสมอภาคอย่างยิ่ง¹³⁶

... เสรีภาพ หมายถึง โอกาสที่บุคคลเลือกปฏิบัติได้ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด ระบอบประชาธิปไตยมีความมุ่งหมายที่จะให้ได้มาซึ่ง เสรีภาพ และพร้อมกันนั้นก็ จะให้ความคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลให้มีความมั่นคง แต่การมีและการใช้เสรีภาพใน ระบอบประชาธิปไตยนี้จะต้องไม่ละเมิดประโยชน์ของผู้อื่น เสรีภาพจึงต้องมีขอบเขต และเหตุผล เสรีภาพทางการเมืองของบุคคลได้แก่ เสรีภาพที่เกี่ยวกับบุคคล คือ ชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ชื่อเสียง ความก้าวหน้า และเสรีภาพทางการเมืองของ บุคคล ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง... ทำให้มีโอกาในการสร้าง ความเจริญก้าวหน้าทุกทาง ทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม ทำให้เกิดการคิดค้นและ ผลิตสิ่งใหม่ๆ ขึ้น เสรีภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกประเทศละเลยมิได้ จะต้องรักษาและ ให้หลักประกันแก่ประชาชนทุกคนให้ได้รับและใช้เสรีภาพอย่างทั่วถึง¹³⁷

การให้ความสำคัญกับอุดมคตินี้มิใช่จะกล่าวถึงลอยๆ ในลักษณะและความหมายเท่า นั้น แต่ยังได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดอีกด้วย คือ

...ในแง่อุดมคติ ก็จะได้เน้นถึงเป้าหมายหรือความมุ่งหมายไว้ว่าบรรดาจะให้เกิด สิ่งใด เช่น รัฐธรรมนูญของประเทศตะวันตกก็มักจะมีจุดมุ่งหมายปลายทางคือ การ

¹³⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 153.

¹³⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 261.

สร้างความสามัคคีภายในชาติ การรักษาความยุติธรรม การรักษาความสงบเรียบร้อย การรักษาเอกราชของชาติ และเสริมสร้างสวัสดิภาพ และสวัสดิการให้กับสาธารณชน รวมตลอดถึงการรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน ส่วนอุดมการณ์แห่งชาตินั้น ก็จะมีปรากฏไว้ในรัฐธรรมนูญด้วย เช่น รัฐธรรมนูญ ประชาธิปไตย ก็จะมีอุดมการณ์สำคัญ คือ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความเป็นธรรม ภราดรภาพ และความรุ่งเรืองของประชาชนและประเทศชาติ¹³⁸

นอกจากเนื้อหาที่กล่าวมาข้างต้นจะแสดงให้เห็นว่าจุดยืนของประเทศไทยนั้นยึดถือหลักการปกครองระบอบใดแล้ว ยังได้กล่าวถึงระบอบอื่น ลัทธิอื่น ซึ่งความหมายก็คือการอบรมกล่อมเกลารโดยอาศัยข้อบกพร่องของระบอบอื่น ลัทธิอื่นนั่นเอง เช่น

ผู้ที่มีความกังขาในลัทธิใด อาจจะมี ความเชื่อมั่นว่าแนวความคิดแห่งลัทธิ นั้น เป็นสัจธรรม สูงสุด ผู้ที่เชื่ออย่างกังขานี้จะไม่พยายามที่จะค้นหาความจริงต่อไป แต่มีกิจกรรมไปทางที่จะแสวงหาสิ่งต่างๆ ที่สอดคล้องกับความเชื่อของตน ที่จะทำให้ความเชื่อของตน มั่นคงยิ่งขึ้น ส่วนความจริงใดๆ ที่แม้จะปรากฏขึ้นจริง แต่หากขัดกับหลักความเชื่อของตนแล้ว ก็จะตัดออกไปและจงใจไม่ยอมรับ ผู้ที่เชื่อในเผด็จการแบบต่างๆ จึงมีความเชื่อมั่นในสิ่งต่างๆ อย่างลุ่มหลง และมีความรู้สึกลาเอียงเป็นอคติอย่างรุนแรง¹³⁹

...การให้ความสำคัญแก่บุคคล หลักข้อนี้ทำให้วิถีชีวิตแบบเสรีประชาธิปไตยแตกต่างจากระบบเผด็จการอื่นๆ เช่น คือ สถาบันทางการเมืองในสังคม เช่น กลุ่มชน หรือพรรคการเมือง จะต้องจัดตั้งขึ้นเพื่อรับใช้บุคคล ตามลัทธิการเมืองแบบเผด็จการนั้น มักจะมีหลักการว่า รัฐเป็นนาย และบุคคลเป็นข้า

แนวความคิดของเฮเกิล (Hegel) นักปราชญ์คนสำคัญซึ่งมีอิทธิพลต่อลัทธิฟาสซิสต์ และคอมมิวนิสต์ ... "บุคคลจะมีเสรีภาพก็ต่อเมื่อเชื่อฟังรัฐ บุคคลจะसानึกและ เข้าถึง

¹³⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 201.

¹³⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 157.

เสรีภาพอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นตายเพื่อรัฐ การตายเพื่อรัฐนั้นจะทำให้บุคคลพ้นจากสภาพใดๆ ที่มีลักษณะส่วนบุคคล แต่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐโดยสมบูรณ์" ส่วนลัทธิการเมืองแบบประชาธิปไตยมีความคิดที่ตรงกันข้าม นั่นคือ... ลોક... โธมัส เจฟเฟอร์สัน... ศาสนายิว... ศาสนาแบบคริสเตียน... ปรัชญาสำนักสโตอิก...¹⁴⁰

ในระบอบการเมืองก็เช่นกันพบการกล่าวถึงระบอบอื่น ลัทธิอื่นในลักษณะตรงข้าม เช่น ลักษณะของสภา และรัฐธรรมนูญ คือ

...ประชาธิปไตยต่างกับระบอบการปกครองแบบเผด็จการ ผู้เผด็จการมักจะมี ความเชื่อมั่นว่าอะไรคือวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ดังนั้นจึงมักจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิถีทางนัก... เช่น ในประเทศประชาธิปไตยและเผด็จการ อาจมีรัฐสภาเหมือนกัน แต่ที่มาของรัฐสภาบพาท อำนาจ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการที่จะสร้างสภาหรือใช้สภานั้นอาจไม่เหมือนกัน สภานประเทศเผด็จการอาจมีที่มาจาก การผูกขาด และมีวิธีการปฏิบัติงานเพื่อรักษาฐานะของชนชั้น¹⁴¹

อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่า ประเทศที่มีรัฐธรรมนูญนั้น จะต้องเป็นประเทศที่ใช้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเสมอไป เพราะในประเทศเผด็จการก็อาจจะบัญญัติรัฐธรรมนูญขึ้นได้ด้วย เพียงแต่ว่า... มักจะไม่มี ความหมาย หรือไม่มี ความศักดิ์สิทธิ์เท่าที่อำนาจของผู้ปกครองประเทศ... บทบัญญัติรัฐธรรมนูญเป็นไปอย่างหนึ่ง แต่การกระทำก็เป็นไปอีกแบบหนึ่ง... รัฐธรรมนูญอาจจะให้อำนาจแก่ผู้ปกครองประเทศอย่างกว้างขวางเกิน สิทธิเสรีภาพของประชาชน... สามารถอยู่ในอำนาจได้ในระยะเวลาอันยาวนาน หรือตลอดไป... จึงถือว่ามิใช่เป็นการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญที่ถูกต้อง แต่เป็นการใช้รัฐธรรมนูญเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจเด็ดขาดของผู้เผด็จการ¹⁴²

140 เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

141 เรื่องเดียวกัน, หน้า 164-165.

142 เรื่องเดียวกัน, หน้า 194.

อย่างไรก็ตามแบบเรียนดังกล่าวแม้จะแสดงจุดยืนของระบอบการปกครองของตนเอง แต่ก็ยังได้กล่าวถึงข้อจำกัดและขอบเขตของระบอบด้วย กล่าวคือ ในระดับอุดมคตินั้น มุ่งหวังให้เกิดประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ เช่น การปกครองที่ปราศจากพรรค ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองอย่างสมบูรณ์ บุคคลมีเสรีภาพไม่จำกัด มีความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเต็มที่ ซึ่งคงจะเป็นไปได้อย่างยิ่งในโลกของความเป็นจริง ระดับประชาธิปไตยในฐานะระบบการเมืองก็เช่นกันบางประเทศได้ผลมาก เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ หรือกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย เป็นต้น แต่ในบางประเทศนั้นยังไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา¹⁴³ เรียกว่า "ประชาธิปไตยแบบจำกัด" (limited democracy) เช่นประเทศอินเดีย¹⁴⁴ ก็ด้วยเงื่อนไขหรือตัวแปรที่ต่างกันไป เช่น การกำหนดรัฐธรรมนูญที่ตรงกันข้ามกับสภาพความเป็นจริง นอกจากจะไม่ได้บังเกิดผลดีแล้วยังจะเป็นอันตรายต่อประเทศด้วย เช่น การบัญญัติให้เสรีภาพอย่างกว้างขวาง ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาไม่พอเพียง หรือยังไม่เข้าใจการใช้เสรีภาพที่ถูกต้อง อาจจะทำให้เกิดความเป็นอนาธิปไตยขึ้นแทนที่จะเกิดความเป็นประชาธิปไตย¹⁴⁵ ซึ่งข้อสรุปนี้คงจะเกี่ยวข้องกับบริบทของประเทศในขณะนั้นด้วย

สรุปเนื้อหาแบบเรียนสังคมศึกษา ส 534 หน้าที่พลเมืองชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่ามุ่งอบรมกล่อมเกล่าให้ทราบถึงการพัฒนาระดับตั้งแต่ระดับล่างคือชุมชน การศึกษา สาธารณสุข สาธารณูปโภค สังคมสงเคราะห์ ไปจนถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ ควบคู่ไปกับการรักษาความสงบภายในและการป้องกันประเทศ โดยมีความเชื่อที่ว่า "เมื่อบุคคลส่วนใหญ่ได้บรรลุถึงความเจริญดังกล่าวแล้ว ความสงบสุขของส่วนรวมก็จะตามมา และผลพลอยได้ก็คือความสามารถที่บุคคลจะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายการปกครองตนเองในทางการเมือง"¹⁴⁶ ในระดับการเมืองนั้นเน้นการสอดส่องดูแลให้ปลอดจากการแทรกแซง บ่อนทำลาย ตลอดจนการคุกคามอย่างร้ายแรง โดยทุกฝ่ายมีบทบาทต้องร่วมมือกัน เช่น ยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ ความเสียสละเพื่อชาติ การเสริมสร้างกองกำลังป้องกันประเทศ สร้างวินัยและ

143 เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

144 เรื่องเดียวกัน, หน้า 291.

145 เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

146 เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

ความรับผิดชอบ ส่งเสริมความรู้ความสามารถ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจโดยใช้ทรัพยากรของชาติ ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การปรับปรุงการบริหารประเทศ เป็นต้น¹⁴⁷

และเนื้อหาที่มากที่สุดในแบบเรียนเล่มนี้ก็คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทั้งในแง่ความหมาย หลักการ รูปแบบ เงื่อนไขที่สำคัญ เช่น สภาพแวดล้อมทางการเมือง ตั้งแต่วิถีชีวิตจนถึงอุดมการณ์ และการปกครองของไทยปัจจุบัน เช่น รัฐธรรมนูญ อำนาจอธิปไตย สิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของประชาชน¹⁴⁸ และคุณค่าของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อชาติและประชาชนไทย¹⁴⁹

หนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ศิลธรรม ส 442 ประโยชน์ขมศึกษาตอนปลาย¹⁵⁰

ตารางที่ 4.23 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากหนังสือ
ประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ศิลธรรม ส 442

มิติ	ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง		3	1.66
เศรษฐกิจ		-	0
สังคม		177	98.33
รวม		180	100

147 เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-60.

148 เรื่องเดียวกัน, หน้า 281-292.

149 เรื่องเดียวกัน, หน้า 299-314.

150 กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ศิลธรรม ส.442 ประโยชน์ขมศึกษาตอนปลาย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520).

ตารางที่ 4.24 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากหนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ศิลธรรม ส 442

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตามตารางที่ 4.23 พบว่าเนื้อหาเป็นเนื้อหาทางสังคมมากที่สุด คือ 98.33% เป็นเนื้อหาทางการเมือง 1.66% และไม่ปรากฏเนื้อหาทางเศรษฐกิจ

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.24 พบว่า ไม่ปรากฏการอบรมกลุ่มกลางทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหา หนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ศิลธรรม ส 442 แสดงให้เห็นว่ามุ่งให้ความรู้และอบรมกลุ่มกลางในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม โดยผ่านสถาบันศาสนา โดยความหมายของศาสนาในที่นี้คือ "ระบบการปฏิบัติเพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์ใจหรือพุดงายๆ ว่าศาสนาคือที่พึ่งทางใจของคนนั่นเอง"¹⁵¹ จากนั้นจึงจำแนกประเภทของศาสนา ออกเป็น 2 ประเภท คือ เทวนิยม และอเทวนิยม และกล่าวถึงศาสนาอื่นๆ ในลักษณะของจุดประสงค์ของ

¹⁵¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

ศาสนาทุกศาสนาก็เพื่อทำเป็นคนดีได้แก่ศาสนาพราหมณ์ เช่น โขโรราสเตอร์ ยูดาเย เต๋า ชินโต คริสต์ อิสลาม และซิกข์¹⁵² ต่อมาจึงชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของศาสนา ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นถ้าห่างไกลศาสนา

อย่างไรก็ตามเนื้อหาเกือบทั้งหมดคงเป็นพุทธศาสนา ครอบคลุมถึงความหมายของชีวิต ความเข้าใจวิถีแห่งชีวิต ตลอดจนปัญหาและวิธีการแก้ไขโดยหลักธรรมตามพุทธศาสนา คือ อริยสัจ 4 และธรรมอื่นๆ ในพุทธศาสนา¹⁵³ ความเข้าใจเรื่องคุณของความเป็นมนุษย์ คือ มนุษยธรรม หรือความมีใจสูงมีคุณธรรม¹⁵⁴ และสุดท้ายเป็นเรื่องทางพุทธประวัติโดยละเอียด ตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล ถึงสมัยพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งยกหลักธรรมคำสั่งสอนประกอบเรื่องโดยตลอดที่สำคัญคือ ได้อธิบายถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนา คือ สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น¹⁵⁵ และนิพพานคือความดับความสงบเย็น ไม่เป็นทุกข์เด็ดขาดสิ้นเชิง เป็นต้น¹⁵⁶

สำหรับเนื้อหาทางการเมืองนั้นเมื่ออยู่เพียงเล็กน้อย ไม่สามารถจัดเป็นความถี่ตามระเบียบวิธีวิจัยได้ แต่จะยกมาส่วบ้างเล็กน้อยเท่านั้น เช่น

การเมืองเป็นวิธีการจัดระเบียบของสังคม เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข เพราะเมื่อมีคนหมู่มากก็จำเป็นต้องมีระเบียบปฏิบัติร่วมกัน และสังคมได้ยอมรับเรียกบุคคลกลุ่มหนึ่ง ที่เข้ามามีบทบาททางด้านนี้ว่า "นักการเมือง" นักการเมืองจึงจำเป็นต้องเป็นผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตนและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จึงจะนำสังคมไปสู่ความเจริญได้... นักการเมืองผู้นั้นต้องเข้าใจชัดเจนในศาสนา... และโดยแท้จริงแล้ว การเมืองเป็นเหมือนกรอบบังคับ ให้คนที่อยู่ร่วมกันหมู่มาก ต้องประพฤติปฏิบัติต่อกันในลักษณะที่พึง

152 เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-10.

153 เรื่องเดียวกัน, หน้า 63-69.

154 เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

155 เรื่องเดียวกัน, หน้า 154-155.

156 เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

ปรารถนา แต่ศาสนามุ่งชี้ให้เห็นเข้าใจชีวิตจนเลิกเบียดเบียนกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่ต้องอาศัยการบังคับเลย... 157

และในอีกกตอนหนึ่งซึ่งกล่าวถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อชนชาติไทย แต่กล่าวในแง่ของวัฒนธรรม ซึ่งถ้าจะนำมาประยุกต์เป็นการอบรมกลมเกลียวทางการเมืองในระดับอุดมคติ และระดับวิถีชีวิตก็น่าจะทำได้ คือ "รักความเป็นอิสระของชาติ (อุดมคติ) ไม่ยอมเป็นทาส (อุดมคติ) ต้องการอิสระภาพทั้งทางกายและทางใจ (อุดมคติ) มีความอดทน (วิถีชีวิต) รู้จักประสานประโยชน์ (วิถีชีวิต) รู้จักให้อภัย (วิถีชีวิต) และรู้จักเอื้อเฟื้อ (วิถีชีวิต) 158

หนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ศิลธรรม ศ 543 ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย 159

ตารางที่ 4.25 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากหนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ศ.543 ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	3	2.23
เศรษฐกิจ	-	0
สังคม	131	97.76
รวม	134	100

157 เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

158 เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

159 กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ศ 543

ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2521).

ตารางที่ 4.26 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มเถลาทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากหนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ส 543 ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตามตารางที่ 4.25 พบว่าเนื้อหาทางสังคมมีความถี่สูงสุด คือ 97.76% ในขณะที่เนื้อหาทางการเมืองเท่ากับ 2.23% และไม่ปรากฏเนื้อหาทางเศรษฐกิจ

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มเถลาทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.26 พบว่า ไม่ปรากฏความถี่ทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาหนังสือประกอบการเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ส 543 ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย แสดงให้เห็นว่า มุ่งอบรมกลุ่มเถลาในการใช้ชีวิตในสังคมโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การปฏิบัติทางด้านจิตใจ และการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งมารยาทในสังคม ในส่วนของการปฏิบัติทางด้านจิตใจ ได้แก่ ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ การเคารพตนเอง ความกตัญญู-กตเวทิต การศึกษาหาความรู้ รู้จักบาปบุญคุณโทษ การสร้างความสำเร็จแก่ตนเอง เป็นต้น และในส่วนของพิธีกรรมรวมทั้งมารยาท ในสังคม ได้แก่ พิธีทำบุญวันเกิด การสมรส การบวช พิธีศพ ตักบาตร ถวาย สังฆทาน ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า พิธีเวียนเทียน เป็นต้น ทางด้านมารยาทในสังคม ได้แก่

การบิน การเดิน การนั่ง การแสดงความเคารพ การพูด การฟัง ทั้งในระดับสามัญชนและระดับ
เจ้านาย (ราชวงศ์)

อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะไม่มีใครอบรมกล่อมเกลากองการเมืองเสียทีเดียว เพียง
แต่ว่าเป็นการอบรมกล่อมเกลารอบทางอ้อม โดยอาศัยหลักธรรมตามพุทธศาสนาที่ปฏิบัติตั้งแต่
จิตใจของตน สังคมที่ตนอยู่ ไปจนถึงระดับบ้านเมือง เช่น ในเรื่องความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และสิ่ง
มีชีวิต ตอนหนึ่งว่า

คนที่ทำการคอร์รัปชัน นอราชฎ์บังหลวงก็เช่นเดียวกัน ลูกหลานของเขาจะเป็นคนดี
ได้อย่างไรเมื่อเงินที่เขาได้มาเป็นเงินไม่สะอาด มันก็ก่อความวุ่นวายให้สังคมมาก
ขึ้น ๆ เมื่อเขารักลูกหลานอย่างผิดๆ ก็เท่ากับว่าเขากำลังทำลายตนเอง ทำลาย
ชาติบ้านเมือง ทำลายสังคมไทย... 160

...ชาติจะมั่นคงปลอดภัยได้ก็โดยที่ทุกคนในชาติมีใจที่ปกติ...เมตตา สงสาร
เพื่อนร่วมชาติ สามัคคีกันไว้ แต่ในทางตรงกันข้าม ชาติจะมั่นคงปลอดภัยไม่ได้ หาก
คนในชาติส่วนใหญ่ถูกเอารัดเอาเปรียบ...ข้าราชการยังเบียดเบียนประชาชน ยังหากิน
ด้วยการไร้ตำแหน่งหน้าที่รีดเอา รับสินบน การกระทำเหล่านี้เป็นการทำลายชาติ... 161

และในเรื่องการสร้างความสำเร็จแก่ตนเอง โดยเน้นการช่วยเหลือส่วนรวม
คือ "ในฐานะที่เราเป็นมนุษย์ต้องอยู่ร่วมโลกกัน สิ่งใดที่ถือว่าเป็นความสำเร็จจึงควรเป็นไปบน
ทางสร้างสรรคมากกว่าการทำลาย ดังนั้นความสำเร็จจึงควรเป็นความสมปรารถนาของตนที่ช่วย
สนับสนุนให้เกิดความดีงามเป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคม..." 162

160 เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

161 เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

162 เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

ภูมิศาสตร์ภูมิภาค ทวีปเอเชีย ส 411 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4¹⁶³

ตารางที่ 4.27 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากภูมิศาสตร์ภูมิภาค ทวีปเอเชีย ส 411 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	-	0
เศรษฐกิจ	52	25.24
สังคม	154	74.75
รวม	206	100

¹⁶³สวาท เสนาณรงค์ และคนอื่นๆ, ภูมิศาสตร์ภูมิภาค ทวีปเอเชีย ส 411 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2521).

ตารางที่ 4.28 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากภูมิศาสตร์ภูมิภาค ทวีปเอเชีย ส 411 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตามตารางที่ 4.27 พบว่าเนื้อหาทางสังคมมีความถี่สูงสุด คือ 74.75 % ในขณะที่เนื้อหาทางเศรษฐกิจพบความถี่ 25.24 % ส่วนในทางการเมืองไม่ปรากฏความถี่เลย

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.28 พบว่าไม่ปรากฏความถี่ของการอบรมกลุ่มกลางทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาภูมิศาสตร์ภูมิภาคทวีปเอเชีย ส 411 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้ความว่ามุ่งให้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ในทวีปเอเชีย โดยแบ่งออกเป็น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ โดยศึกษาสภาพภูมิศาสตร์โดยรวมของแต่ละภูมิภาคก่อน แล้วจึงศึกษาลงในรายละเอียดของแต่ละประเทศที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ ในประเด็นลักษณะทางกายภาพ คือ ที่ตั้ง ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ลักษณะสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น อาชีพ ทรัพยากร การคมนาคมขนส่ง ลักษณะของประชากร เมืองที่สำคัญ สภาพทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น

ภูมิศาสตร์ ส 412 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคและเศรษฐกิจของไทย¹⁶⁴

ตารางที่ 4.29 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากภูมิศาสตร์
ส 412 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคและเศรษฐกิจของไทย

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	2	0.99
เศรษฐกิจ	70	34.65
สังคม	130	64.35
รวม	202	100

¹⁶⁴สวาท เสนาณรงค์ ภูมิศาสตร์ ส 412 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคและเศรษฐกิจของไทย
(กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2520).

ตารางที่ 4.30 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากภูมิศาสตร์
ส 412 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคและเศรษฐกิจของไทย

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	102	-	-	100
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	102	0	0	100

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตามตารางที่ 4.29
เนื้อหาทางสังคมมีความถี่สูงสุด คือ 64.35% ในขณะที่เนื้อหาทางเศรษฐกิจเท่ากับ 34.65%
และเนื้อหาทางการเมืองพบเพียง 0.99 %

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.60 พบว่า ไม่ปรากฏความถี่ของการอบรมกลุ่มেলা
ในระดับอุดมคติและวิถีชีวิต คงพบแต่ความถี่ในระดับระบบการเมืองเท่านั้น คือ 100%

การอบรมกลุ่มেলাตามระบอบประชาธิปไตยในระดับระบบการเมืองข้างต้นเป็น
เรื่องเกี่ยวกับการปกครองของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องของการบริหารมาก
กว่า แต่จากเนื้อหาที่ปรากฏพบว่า มีการอบรมกลุ่มেলাในระดับระบบการเมืองอยู่ด้วย แม้จะ
เป็นการนำข้อมูลในลักษณะข้อเท็จจริง มากกว่าที่จะรณรงค์ให้เป็นไปตามนั้น ซึ่งก็เป็นลักษณะของ
วิชาภูมิศาสตร์อยู่แล้ว เช่น พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 และพระราช
บัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมให้จัดระเบียบราชการบริหารราชอาณาจักรไทย เช่น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ
และกิ่งอำเภอ ยกเว้นกรุงเทพมหานคร วิทยาทานทางหน้าที่ข้าหลวงประจำจังหวัดนั้นๆ และรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้มีอำนาจที่จะตั้งกฎข้อบังคับสำหรับจัดการปกครองให้เป็นไปตาม

พระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้เพื่อวางรากฐานให้ประชากรได้มีส่วนในการปกครองท้องถิ่นต่อไป โดยแบ่งออกเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล และใช้คำว่าเขตที่แบ่งเหล่านี้เป็น "เขตการปกครองของมหาดไทยที่กระจายอำนาจการปกครองไปสู่ภูมิภาค และท้องถิ่น" นั้น มีการสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ กิ่งอำเภอ จนถึงจังหวัด พร้อมกันนี้ได้ยกตัวอย่างคุณสมบัติของการที่จะตั้งเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และกิ่งอำเภอ และการตั้งจังหวัด เช่น จำนวนประชากรต่อพื้นที่ หัวหน้าการปกครองและที่มา¹⁶⁵ เป็นต้น

สรุปเนื้อหาภูมิศาสตร์ ส 412 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคและเศรษฐกิจของไทยได้ความว่า มุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ของประเทศไทย อาทิที่ตั้ง อาณาเขต ขนาด จำนวนประชากร ภูมิประเทศในแต่ละภูมิภาค ภูมิอากาศ ทรัพยากร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดอาชีพต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจ เช่น เกษตรกรรม การทำป่าไม้ การประมง อุตสาหกรรม การค้า และปัจจัยอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจและสังคม คือ การขนส่งการคมนาคมและการสื่อสารโทรคมนาคม เช่น ทางหลวงสายสำคัญ ทางรถไฟ ทางน้ำ ทางอากาศ องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ การสื่อสารโทรคมนาคมด้วยวิธีต่างๆ เช่น การไปรษณีย์ โทรเลข วิทยุ โทรศัพท์ เทเล็กซ์ โทรพิมพ์ วิทยุ โทรภาพ เป็นต้น

¹⁶⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

แบบเรียนสังคมศึกษา ส 513 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือ ชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลาย¹⁶⁶

ตารางที่ 4.31 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียน
สังคมศึกษา ส 513 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือ ชั้นมัธยม
ศึกษาตอนปลาย

มิติ \ ความดี	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	-	0
เศรษฐกิจ	87	50.00
สังคม	87	50.00
รวม	174	100

¹⁶⁶ พุทธิย์ พงสะบุตร, แบบเรียนสังคมศึกษา ส 513 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปยุโรป
และอเมริกาเหนือชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2521).

ตารางที่ 4.32 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกล่อมเกลากองการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย
ในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียนสังคมศึกษา ส 513
ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตามตารางที่ 4.31 พบว่าเนื้อหาทางเศรษฐกิจและสังคมมีความถี่เท่ากัน คือ 50% ส่วนเนื้อหาทางการเมืองนั้นไม่ปรากฏ และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกล่อมเกลากองการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.32 พบว่า ไม่ปรากฏความถี่ทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาแบบเรียนสังคมศึกษา ส 513 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือ พบว่า มุ่งให้ความรู้หรือข้อมูลทั่วไปทางภูมิศาสตร์ ใน 2 ทวีป คือ ยุโรปและอเมริกาเหนือ เช่น ขนาดและที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ประชากร (จำนวนและเชื้อชาติ) ศาสนา ทรัพยากรและอาชีพ การเกษตรอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว การคมนาคม เป็นต้น

แบบเรียนสังคมศึกษา ส 514 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปอเมริกาใต้ แอฟริกา และเอเชียเนีย
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย¹⁶⁷

ตารางที่ 4.33 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียน
สังคมศึกษา ส 514 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปอเมริกาใต้ แอฟริกา และ
เอเชียเนีย ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

มิติ	ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง		-	0
เศรษฐกิจ		59	42.75
สังคม		79	57.24
รวม		138	100

¹⁶⁷ พงษ์พรชัย พงษ์บุตร, แบบเรียนสังคมศึกษา ส 514 ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปอเมริกาใต้ แอฟริกา และเอเชียเนีย ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2521).

ตารางที่ 4.34 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกล่อมเกลາทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียนสังคมศึกษา ส 514 ภูมิภาคของทวีปอเมริกาใต้ แอฟริกา และเอเชียเนียบ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	-	-	-	0
ระบบการเมือง	-	-	-	0
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	0	0	0	0

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตามตารางที่ 4.33 พบว่าเนื้อหาทางด้านสังคมมีความถี่สูงสุด คือ 57.24% ในขณะที่เนื้อหาทางเศรษฐกิจมีความถี่ 42.75% และไม่ปรากฏเนื้อหาทางการเมือง

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.34 พบว่า ไม่ปรากฏความถี่ทั้ง 3 ระดับ

สรุปเนื้อหาแบบเรียนสังคมศึกษา ส 514 ภูมิภาคของทวีปอเมริกาใต้ แอฟริกา และเอเชียเนียบ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่ามุ่งให้ความรู้หรือข้อมูลทั่วไปทางภูมิศาสตร์ใน 3 ทวีป คือ อเมริกาใต้ แอฟริกา และเอเชียเนียบ (ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และประเทศในหมู่เกาะเมลานีเซีย บอสเนียเชียบ และไมโครเนเชีย) เช่น ขนาดและที่ตั้ง ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ประชากร (จำนวนและเชื้อชาติ) ศาสนา ทรัพยากรและอาชีพ การเกษตร อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว การคมนาคม เป็นต้น

ประวัติศาสตร์ไทยสำหรับรายวิชา ส 421 ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย¹⁶⁸

ตารางที่ 4.35 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากประวัติศาสตร์
ไทย สำหรับรายวิชา ส 421 ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

มิติ \ ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง	55	46.61
เศรษฐกิจ	32	27.11
สังคม	31	26.27
รวม	118	100

¹⁶⁸กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติศาสตร์ไทยสำหรับรายวิชา ส 421 ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520).

ตารางที่ 4.36 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากประวัติศาสตร์ไทย สำหรับรายวิชา ส 421 ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ		25	-	16.02
ระบบการเมือง		107	-	68.58
วิถีชีวิต		24	-	15.38
รวม		156	0	100

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตามตารางที่ 4.35 พบว่า เนื้อหาทางการเมืองมีความถี่สูงสุด คือ 46.61% ในขณะที่เนื้อหาทางเศรษฐกิจและสังคมมีความถี่ใกล้เคียงกัน คือ 27.11% และ 26.27% ตามลำดับ

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.36 พบว่า การอบรมกลุ่มেলাในระดับระบบการเมืองมีความถี่สูงสุดคือ 68.58% ในขณะที่ระดับอุดมคติและระดับวิถีชีวิตมีความถี่ใกล้เคียงกันคือ 16.02 และ 15.38 ตามลำดับ

การอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในแบบเรียนเล่มนี้ เป็นการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของกำเนิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยเริ่มตั้งแต่มีคำมูลของความคิดที่เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในหมู่นักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 (มีตั้งแต่พระเจ้าลูกยาเธอ พระบรมวงศานุวงศ์ และบุตรขุนนางข้าราชการ) จนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎร โดยวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลง และผลที่เกิดขึ้น ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงด้วยความถี่ของการอบรมกลุ่มেলাในระดับต่างๆ จึงกระจุกกระจายด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นการดำเนินเรื่องแบบพรรณนา

เชิงประวัติศาสตร์ มิได้ให้ความรู้เจาะลึกลงไปในความหมายของประชาธิปไตยทั้ง 3 ระดับ ตามวิธีวิจัย เพราะฉะนั้นการยกข้อความขึ้นมาจึงเป็นเรื่องที่ทำไต่ยาก และไม่ต่อเนื่องกัน

ตัวอย่างการกล่อมเกลาระดับระบบการเมือง ได้แก่ การกล่าวถึงรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นสิ่งซึ่งผู้ก่อการเคลื่อนไหวต้องการจะมี ลักษณะการจัดระเบียบในอุดมคติ "ที่มีการแบ่งเขตการปกครอง มีสถานที่ทำการรัฐบาลถาวร มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้นต่อผู้หาเสียง มีการเลือกผู้แทนตามรัฐธรรมนูญ มีหนังสือพิมพ์คอยตีพิมพ์ เหล่านี้เป็นวิธีการตามระบอบประชาธิปไตยอย่างครบถ้วน"¹⁶⁹ หรือในระดับอุดมคติได้แก่ หลัก 6 ประการของคณะราษฎร เช่น "4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอกัน 5. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เสรีภาพนี้จะต้องไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการข้างต้น"¹⁷⁰ ในส่วนของวิธีชีวิตนั้นก็เช่นกัน อาทิ "ในฐานะหัวหน้ารัฐบาลทรงแสดงพระองค์ (รัชกาลที่ 6) เป็นนักประชาธิปไตยเต็มที่ ด้วยการให้สิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ ในการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของรัฐ... กระตุ้นให้ประชาชนหันมาสนใจในปัญหาของกิจการบ้านเมือง มีความรู้สึกร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ... ความคิดเห็นในทางองมติมหาชน... ผลของสิ่งเหล่านี้คือการฝึกฝนให้ประชาชนเข้าใจการแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยเหตุผลอันหมายถึง การเตรียมประชาชนให้พร้อมสำหรับระบอบประชาธิปไตย"¹⁷¹ หรือกรณีแนวความคิดร่วมกันที่คณะราษฎรใช้เป็นหลักยึดเหนี่ยวเสมือนเป็นคาบฏญานร่วมกันเช่น "...2. ต้องทำเพื่อประชาธิปไตย 3. ต้องเคารพความเห็นซึ่งกันและกัน 4. ต้องมีความเห็นอันเที่ยงตรง... 7. ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต 8. ต้องไม่เย่อหยิ่งลื้มตัว 9. ต้องมีความประพฤติดี 10. ต้องรักษาหน้าที่โดยเด็ดขาดและเที่ยงตรง"¹⁷²

อย่างไรก็ตามในตอนท้าย ผู้เขียนหนังสือได้วิเคราะห์ผลแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ออกเป็น 2 ทาง คือ ทางนิติบัญญัติ และทางพฤตินัย¹⁷³ ทางนิติบัญญัติ คือ

¹⁶⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

¹⁷⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

¹⁷¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

¹⁷²เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

¹⁷³เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-55.

ได้มีการจัดตั้งสถาบันทางการเมืองและการปกครองในแนวทางประชาธิปไตย ทดแทนสถาบันทางการเมืองในระบบเดิม เช่นมีรัฐธรรมนูญ รัฐสภา อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ทั้งในระดับชาติ (การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร) และในระดับท้องถิ่น (บริหารงานเทศบาล)

ส่วนในทางพฤตินัย คือ แนวความคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีอยู่ในบุคคลระดับเดียว และเป็นบุคคลระดับสูง ซึ่งตามจริงแล้ว ต้องอาศัยการเรียนรู้ ท้าความเข้าใจ สานึกทางการเมือง และประสบการณ์ร่วมในหมู่ประชาชน การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้เป็นการโอนอำนาจจากสถาบันเดิมมาอยู่ในมือของกลุ่มบุคคลคนใหม่ซึ่งก้าวหน้ากว่าเดิม อำนาจที่แท้จริงมิได้กระจายลงสู่ประชาชน คงเป็นเพียงแค่หลักการแต่ไม่มีผลในความเป็นจริง สิ่งนี้มีผลอย่างสำคัญต่อระบบการปกครองในสมัยต่อมา คือ ประชาชนยังมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเก่า ไม่สามารถเป็นรากฐานที่มั่นคงแก่ระบอบใหม่ได้ แบบอย่างทีคณะราษฎรเริ่มกระทำไว้ "ในภายหลังต่อมาได้กลายเป็น "วัฒนธรรมทางการเมือง" ควบคู่ไปกับข้ออ้างความไม่พร้อมของประชาชน ซึ่งเป็นการตั้งต้นที่ไม่มีจุดสิ้นสุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย"¹⁷⁴

สรุปเนื้อหาประวัติศาสตร์ไทย สำหรับรายวิชา ส 421 ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่ามุ่งอบรมกล่อมเกล่าให้ทราบซึ่งถึงความเป็นไทยโดยอาศัยวิธีพรรณาเชิงประวัติศาสตร์ตั้งสมัยกรุงธนบุรี จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (ในทางการเมืองนั้นสิ้นสุดที่ พ.ศ. 2475 ในทางเศรษฐกิจสิ้นสุดที่พ.ศ. 2519 และทางสังคมสิ้นสุดที่ พ.ศ. 2517)

ในทางการเมืองนั้น เริ่มตั้งแต่การเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเมื่อปี พ.ศ. 2310 ซึ่งเป็นการเสียกรุงครั้งที่ 2 และสามารถกอบกู้เอกราชกลับมาได้ โดยยกย่องเชิดชูวีรกรรมอันกล้าหาญของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่ทรงนำกำลังทหารและอาวุธที่มีอยู่ ซึ่งเทียบกับข้าศึกแล้วแตกต่างกันมาก แต่ทรงสามารถรบชนะได้ด้วยยุทธวิธีอันชาญฉลาด และทรงเลือกเมืองธนบุรีเป็นราชธานีแทนกรุงศรีอยุธยาจนเป็นปึกแผ่นมั่นคง¹⁷⁵ ครั้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้สรรเสริญ

174 เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

175 เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-9.

พระเกียรติคุณของรัชกาลที่ 1 ที่ทรงสานต่อเอกราชจากสมัยธนบุรี ด้วยการรบชนะพม่าโดยเฉพาะ เหตุการณ์สงคราม 9 ทศ (พ.ศ. 2328) และสงครามอื่นๆ เคียงคู่พระอนุชาธิราช คือ สมเด็จ กรมพระราชวังบัวบานมหาสุรสีหนาท จากนั้นทรงสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานี ทรงทำนุบำรุง บ้านเมืองนานับการ¹⁷⁶ จากนั้นได้ย้อนกลับไปกล่าวถึง กรุงสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตาม ลำดับ ในเรื่องการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมในแต่สมัย โดยเน้นที่พระราชกรณียกิจ ในแต่ละรัชกาล อันเป็นพระมหากรุณาธิคุณต่อปวงชนชาวไทยและประเทศไทยซึ่งอยู่มาได้จนทุกวันนี้

ประวัติศาสตร์ไทยสำหรับรายวิชา ส 422 ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย*

เนื่องจากข้อจำกัดในการทาวิจับนี้คงได้กล่าวแล้วในบทนำ กล่าวคือ ในการทา การวิเคราะห์เนื้อหาแบบเรียงล่งสมัย หนังสือเรียนหรือแบบเรียนบางเล่ม จึงไม่อาจหาการศึกษา ได้ ซึ่งประวัติศาสตร์ไทยสำหรับรายวิชา ส 422 ประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในข้อจำกัดนี้

¹⁷⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-13.

*จากคำอธิบายรายวิชา วิชาประวัติศาสตร์ตามหลักสูตรประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 อธิบายว่า "ส 422 ประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ ไทยสมัยกรุงธนบุรีถึงปัจจุบัน ในด้านศาสนา วัฒนธรรม ศิลปกรรม และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ"

แบบเรียนสังคมศึกษา ส 503, ส 504 ประวัติศาสตร์ทั่วไป ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย¹⁷⁷ *

ตารางที่ 4.37 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากแบบเรียนสังคมศึกษา ส 503, ส 504 ประวัติศาสตร์ทั่วไปชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

มิติ	ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง		2	2.70
เศรษฐกิจ		15	20.27
สังคม		57	77.02
รวม		74	100

¹⁷⁷ธิดิมา พิทักษ์ไพรวรรณ และ วไล ฌ บ่อมเพชร, แบบเรียนสังคมศึกษา ส 503, ส 504 ประวัติศาสตร์ทั่วไป ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519).

* เนื่องจากไม่สามารถหาแบบเรียนประวัติศาสตร์ทั่วไป ส 523 มาวิเคราะห์ได้ จึงได้ใช้แบบเรียนสังคมศึกษา ส 503, ส 504 ประวัติศาสตร์ทั่วไป ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแทน ซึ่งเป็นแบบเรียนตามหลักสูตรระบอบมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 เนื้อหาไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ดังได้กล่าวไว้แล้วในต้นบทวิจัย ประกอบกับมีโครงสร้างของแบบเรียนตรงกันตามคำอธิบายรายวิชา คือ ส 523 ประวัติศาสตร์ทั่วไป ความหมายของประวัติศาสตร์ การแบ่งยุคประวัติศาสตร์ การปฏิวัติอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาการนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19

ตารางที่ 4.38 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากแบบเรียนสังคมศึกษา ส 503, ส 504 ประวัติศาสตร์ทั่วไป ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	7	-	-	29.16
ระบบการเมือง	17	-	-	70.83
วิถีชีวิต	0	-	-	0
รวม	24	0	0	100

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตารางที่ 4.37 พบว่าเนื้อหาทางสังคมมีความถี่สูงสุด คือ 77.02% ในขณะที่เนื้อหาทางเศรษฐกิจพบความถี่ 20.27% และทางการเมืองพบเพียง 2.70%

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมกลุ่มেলাทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.38 พบว่า ความถี่ของการอบรมกลุ่มেলাในระดับระบบการเมืองมากที่สุด คือ 70.83% ในขณะที่ระดับอุดมคติมีความถี่ 29.16% และไม่พบในระดับวิถีชีวิต

สำหรับความถี่ที่ปรากฏทั้งสองระดับ คือ อุดมคติ และระบบการเมืองในแบบเรียนนั้น เนื่องจากเป็นเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ จึงมิได้ให้ความสำคัญในลัทธิการเมืองมากนัก แต่ก็มีบางข้อความที่พอจะยกขึ้นมากล่าวได้เนื่องจากมีแนวโน้มบางอย่างในข้อความนั้น เช่น

...ในประเทศอังกฤษ เบลเยียม และฝรั่งเศส ชนชั้นกลางได้สิทธิ์ได้เสียง และได้
อำนาจทางการเมืองในช่วงระยะระหว่าง ค.ศ. 1830 ถึง 1871 ซึ่งนับว่าเป็น
สมัยที่ชนชั้นกลางได้รับเสรีภาพทางการเมือง หรือที่เรียกว่า สมัยเสรีนิยมนิยม คือ
มีการปกครองระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ... 178

ถึงแม้ว่าชนชั้นกลางจะสนใจในปัญหาเศรษฐกิจเป็นอันแรกก็ตาม แต่ชนกลุ่มนี้ก็ได้
ตระหนักว่า เสรีภาพทางเศรษฐกิจย่อมไม่มีประโยชน์ ถ้าขาดเสรีภาพทางการเมือง
หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ สิทธิทางการเมืองจะเกิดผลในเมื่อมีการค้ำประกันด้วยสิทธิทาง
การเมือง เสรีภาพทางการเมืองสมัยต้นศตวรรษที่ 19 คือ การมีรัฐธรรมนูญ เช่น
รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา และรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1791 ของฝรั่งเศส เป็นต้น
ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิเสรีภาพในการพูด การเขียน การแสดงออก ฯลฯ และที่
สำคัญก็คือให้ชนชั้นกลางมีสิทธิ์มีเสียงในการปกครองบ้านเมือง ดังนั้นลัทธิการเมืองซึ่ง
เป็นที่นิยมกันสมัยต้นศตวรรษที่ 19 คือ เสรีนิยม และระบอบการปกครองส่วนใหญ่ คือ
ระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy)¹⁷⁹

หรือการกล่าวถึงความคิดอื่นๆ ที่ต่างจากแนวความคิดเสรีนิยมก็เช่นเดียวกัน คือ

...แต่ปรากฏว่าความคิดของนักสังคมนิยมเหล่านี้ไม่มีอิทธิพลต่อสังคมนั้น ความ
ปรารถนาที่จะสร้างความยุติธรรมในสังคมก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้เพราะชนชั้นกลาง
ซึ่งเป็นผู้นำในสังคมนั้นยังยึดมั่นในเศรษฐกิจแบบเสรี... แต่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ให้นักสังคมนิยม
เหล่านั้นไม่ประสบผลสำเร็จ ก็คือ การที่ไม่ได้มองเห็นถึงสภาพความเป็นจริงโดย
ถ่องแท้ เรื่องนี้นับว่าเป็นบทเรียนที่ดีที่แสดงให้เห็นว่า เพียงแต่อุดมคติและเจตนาดียิ่ง
เท่านั้น ไม่สามารถที่จะปฏิรูปสังคมได้ แต่การมองปัญหาโดยยอมรับสภาพข้อเท็จจริง
ของปัญหานั้นเป็นสิ่งสำคัญ... 180

178 เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

179 เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

180 เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

สรุปเนื้อหาแบบเรียนสังคมศึกษา ส 503, ส 504 ประวัติศาสตร์ทั่วไปชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่ามุ่งให้ความเข้าใจถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติในแต่ละสมัย เช่น ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สมัยหิน (หินเก่า-หินใหม่) ยุคประวัติศาสตร์ (สมัยโบราณ-สมัยกลาง-สมัยใหม่)¹⁸¹ การจําแนกชาติพันธุ์ เชื้อสาย วิวัฒนาการของมนุษย์ ตลอดจน การตั้งถิ่นฐาน การทํามาหากิน วัฒนธรรม หลักฐานต่างๆ ที่ค้นพบ เช่น อาวุธ ภาพเขียนฝาผนัง เครื่องประดับ เป็นต้น¹⁸² และที่สำคัญก็คือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมที่แสดงถึงเหตุการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในยุโรปช่วงศตวรรษที่ 18 และ 19 อันเป็นการเปลี่ยนจากกสิกรรมเป็นอุตสาหกรรม มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เครื่องมือ เครื่องจักร ที่มีความสลับซับซ้อน มีประสิทธิภาพผลิตได้รวดเร็วและมีปริมาณมาก อันมีสาเหตุมาจากการสำรวจทางทะเลและการแสวงหาอาณานิคม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์สมัยศตวรรษที่ 16, 17 และ 18 ตลอดจนความมั่นคงและเสรีภาพทางการเมืองในยุโรป¹⁸³ เหล่านี้มิใช่เพียงมีอิทธิพลโดยตรงต่อการกสิกรรม เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่ยังมีผลที่สำคัญอื่นด้วยเช่น การเพิ่มของจำนวนประชากร การอพยพของชาวชนบทมาเป็นชาวเมือง ความยากจนของชนชั้นกรรมกรการต่อสู้ทางชนชั้น โดยเฉพาะชนชั้นกลาง ซึ่งถือกำเนิดขึ้นอย่างเต็มตัวและมีบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเด่นชัด¹⁸⁴ นอกจากนี้ยังส่งผลทางด้านความคิดและวรรณคดี รวมทั้งปรัชญาต่างๆ เช่น เสรีนิยม สังคมนิยม วรรณคดี ดนตรี และภาพวาดแบบโรแมนติก เป็นต้น¹⁸⁵

181 เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-15.

182 เรื่องเดียวกัน, หน้า 21-26.

183 เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

184 เรื่องเดียวกัน, หน้า 40-49.

185 เรื่องเดียวกัน, หน้า 62-74.

ประวัติศาสตร์ทั่วไป ส 524¹⁸⁶

ตารางที่ 4.39 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จาก
ประวัติศาสตร์ทั่วไป ส 524

มิติ	ความถี่	หน้า	ร้อยละ
การเมือง		133	96.37
เศรษฐกิจ		1	0.72
สังคม		4	2.89
รวม		138	100

¹⁸⁶สืบแสง พรหมบุญ, ประวัติศาสตร์ทั่วไป ส 524 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2523).

ตารางที่ 4.40 แสดงการวิเคราะห์เนื้อหาการยอมรับกลุ่มเกณฑ์การเมืองตามระบอบ
ประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิตจากประวัติศาสตร์
ทั่วไป ส 524

ระดับของประชาธิปไตย	ความถี่	หน่วย	รูป	ร้อยละ
อุดมคติ	88	-	-	68.75
ระบบการเมือง	40	-	-	31.25
วิถีชีวิต	-	-	-	0
รวม	128	0	0	100

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตารางที่ 4.39 พบว่าเนื้อหาทางการเมืองมีความถี่สูงสุดคือ 96.37% ในขณะที่เนื้อหาทางสังคมและเศรษฐกิจไม่ต่างกันมากนัก คือ 2.89% และ 0.72% ตามลำดับ

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาการยอมรับกลุ่มเกณฑ์การเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ในระดับต่างๆ ตามตารางที่ 4.40 พบว่า ในระดับอุดมคติมีความถี่สูงสุดคือ 68.75% และระดับระบบการเมืองมีความถี่ 31.25% ส่วนในระดับวิถีชีวิตนั้นไม่ปรากฏ

สำหรับการยอมรับกลุ่มเกณฑ์ในระดับอุดมคติซึ่งมีความถี่สูงที่สุดนั้นทั้งหมดเป็นเรื่องของหลักการหรืออุดมการณ์ที่สหประชาชาติยึดถือ หรือให้การรับรองเช่น กฎบัตรแอตแลนติก (Atlantic Charter) อาทิ

- เคารพสิทธิของประชาชนทุกชาติที่จะเลือกระบบการปกครองของตนเอง และปรารถนาที่จะเห็นประชาชนที่สูญเสียอำนาจอธิปไตย และสิทธิในการปกครองตนเอง ได้อำนาจและสิทธิคืนมา

- ส่งเสริมความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ โดยให้ทุกชาติมีโอกาสดำเนินชีวิต
จากการได้คำสัตถุติบที่จำเป็น

- ส่งเสริมความร่วมมือกันฉันท์มิตร สำหรับประชาชนทุกชาติ
- สนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพโดยไม่ต้องหวาดเกรงการรุกรานและอยู่ดีกินดี
- สนับสนุนเสรีภาพในการใช้ท้องทะเลหลวง
- สนับสนุนให้ทุกประเทศเลิกใช้กำลังเข้าประหัตประหารกันและให้มีการลดอาวุธ
- จะร่วมมือกันสร้างสันติภาพที่ถาวรขึ้น เป็นต้น¹⁸⁷

หรือกรณี ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Declaration of Human Rights)
อาทิ

- มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผล
และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ
- ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพบรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้...
- บุคคลใดๆ จะถูกยึดเป็นทาส หรือต้องภาวะจำยอมไม่ได้...
- บุคคลใดๆ จะถูกทรมานหรือได้รับปฏิบัติที่ผิดมนุษยธรรมไม่ได้
- บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขัง หรือเนรเทศไปต่างถิ่นโดยพลการไม่ได้
- ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งการเคลื่อนไหว และสถานที่อยู่ในเขตของแต่ละรัฐ
- ทุกคนมีสิทธิในการทำงาน การเลือกงาน ได้รับค่าจ้างที่เท่าเทียม...
- มารดาและเด็กมีสิทธิที่จะรับการดูแลรักษาช่วยเหลือเป็นพิเศษ...
- ทุกคนมีสิทธิในการศึกษา เป็นต้น¹⁸⁸

และจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ อาจไม่เป็นการเพียงพอในการอบรม
กล่อมเกล่า เนื่องจากอาจเป็นแค่เพียงการชี้ให้เห็นว่า อุดมการณ์แห่งสหประชาชาตินั้นมีอะไร
อย่างไรบ้างเท่านั้น แต่ข้อความที่ยืนยัน อุดมการณ์ของประเทศไทยตามหลักปฏิญญาดังกล่าวนี้ แสดง
ถึงความชัดเจนในการอบรมกล่อมเกล่าในระดับอุดมคติ เช่น

¹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104.

สิทธิต่างๆ ดังกล่าวที่ได้ระบุไว้ในปฏิญญาสากลฯ ประเทศสมาชิกได้นำไปเป็นรากฐานในการร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศของตนหลายประเทศ จุดหมายขั้นต่อไปก็คือ พยายามให้ทุกประเทศรับเอาปฏิญญาสากลฯ นี้เข้าไปเป็นกฎหมายบังคับของประเทศ... คือจะผูกพันรัฐบาลที่ได้ให้สัตยาบันโดยนัยแห่งกฎหมายว่าจะต้องปฏิบัติตามให้ประชาชนชาติได้รับสิทธิมนุษยชนในทุกวิถีทางที่ถูกต้องอย่างกว้างขวางตามที่มืออยู่ในข้อตกลง... 189

และเหตุผลสำคัญที่ไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหประชาชาติ เมื่อ 16 ธันวาคม 1946 เนื่องจาก

ในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติครั้งนี้ ก็โดยเหตุผลที่ว่า ประเทศไทยมีความชื่นชมในอุดมการณ์ประเสริฐของสหประชาชาติและไม่ประสงค์ที่จะอยู่โดดเดี่ยวภายนอกสังคมสหประชาชาติ เพราะเชื่อว่า สหประชาชาติจะช่วยคุ้มครองรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี¹⁹⁰

...28 เมษายน 1947 ...ในโอกาสนั้นผู้แทนประเทศไทยได้กล่าวคำปราศรัยในองค์การแห่งนี้เป็นครั้งแรก โดยกล่าวคำขอบคุณ...ถึงโอกาสแจ้งให้สหประชาชาติทราบถึงคุณลักษณะประจำประเทศไทย ในเรื่องความรักสันติและอิสรภาพ...มีขันติธรรม... มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย...จนบรรรมเนียมประเพณีที่ส่งเสริมให้ประเทศไทยพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ... 191

189 เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

190 เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

191 เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

...รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกรัฐบาลล้วนแต่ระบุนความสำคัญประการหนึ่งไว้ในด้านนโยบายต่างประเทศ สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ จะยึดมั่นในอุดมคติและหลักการของสหประชาชาติ...รัฐบาลทุกสมัยต่างเห็นความสำคัญของสหประชาชาติ และต่างยึดถือเอาหลักแห่งกฎบัตรสหประชาชาติขององค์การนี้เป็นส่วนหนึ่งแห่งนโยบาย...¹⁹²

และสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุดที่ยืนยันเจตนารมของไทยในการยอมรับหลักการแห่งสหประชาชาติก็คือ

ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ ปี ค.ศ. 1948 ได้มีการลงมติเป็นเอกฉันท์ ซึ่งหมายความว่าประเทศไทยก็ได้ลงคะแนนเสียงสนับสนุนด้วย ให้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สำหรับประเทศไทยถึงแม้ในครั้งนั้นจะไม่มีการจัดตั้งกรรมการสิทธิมนุษยชนประจำท้องถิ่น... แต่ในทางปฏิบัติประเทศไทยก็มีคณะกรรมการกฤษฎีกาเป็นผู้ดำเนินการอยู่ อันจะเห็นได้จากการทำงานงานของประเทศไทยที่ลงพิมพ์ในหนังสือรายปีว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกาเป็นผู้ดำเนินการเป็นประจำตามคำของสหประชาชาติ¹⁹³

สำหรับการอบรมกล่อมเกลาระดับระบบการเมืองนั้น เป็นการชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของลัทธิการปกครองอันเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่สอง เช่น

...ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลมีอำนาจในการควบคุมเศรษฐกิจการเมือง และสังคม และลงโทษผู้กระทำผิด แต่ประชาชนเป็นผู้ควบคุมรัฐบาลและการใช้อำนาจของรัฐบาลผ่านผู้แทนราษฎร ซึ่งประชาชนเลือกตั้งขึ้น แต่ในระบอบเผด็จการประชาชนไม่มีอำนาจ อำนาจทั้งหมดอยู่ในกำมือของพรรคและผู้นำรัฐบาล มีพรรคการเมืองพรรคเดียว รัฐบาลควบคุมสื่อมวลชนและการศึกษาอย่างใกล้ชิด

¹⁹²เรื่องเดียวกัน.

¹⁹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

ประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพ มีแต่หน้าที่ที่จะต้องรับใช้ชาติโดยไม่มีการโต้แย้ง ประชาชนอยู่ต่อหน้าจรรยาบรรณโดยเด็ดขาด ผู้ที่คัดค้านจะถูกปราบปรามอย่างรุนแรง... 194

สรุปเนื้อหาประวัติศาสตร์ทั่วไป ส 524 พบว่า มุ่งสร้างความเข้าใจและให้เกิดความคิดเปรียบเทียบ เหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง จากอุดมการณ์ของสองฝ่ายคือ รุสเซีย อิตาลี เยอรมัน และญี่ปุ่น กับอีกฝ่ายหนึ่งคือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน ปัญหาความไม่เป็นธรรม ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาเกี่ยวกับดินแดน และอาณานิคม การขาดความร่วมมือกัน และความล้มเหลวของสันนิบาตชาติ¹⁹⁵ อันส่งผลแห่งสงครามไปทั่วโลก ทั้งด้านยุโรป ด้านเอเชีย และมหาสมุทรแปซิฟิก แต่ผลสุดท้ายสงครามมิได้ก่อให้เกิดผลดีแก่ฝ่ายใดเลย โดยเฉพาะฝ่ายผู้แพ้สงคราม (ฝ่ายอักษะ) ที่ต้องรับผิดชอบในการก่อให้เกิดสงคราม ซึ่งไทยเองก็ได้รับผลแห่งความเสียหายทางเศรษฐกิจ และเกิดปัญหาสังคมตามมาอย่างมากมาย แต่ที่รอดพ้นจากการเป็นผู้แพ้สงครามมาได้ก็ด้วยการประกาศสงครามเป็นโรมันและความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา¹⁹⁶

และในตอนท้ายได้อบรมกล่อมเกล่าให้แก่ปัญหาโดยการร่วมมือกันในระดับประเทศ ในที่นี้คือองค์การสหประชาชาติ พร้อมทั้งแสดงถึงโครงสร้าง หลักการ วัตถุประสงค์ การทำงาน และผลงานต่างๆ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของสหประชาชาติ เพื่อจุดมุ่งหมายคือ สันติภาพ

194 เรื่องเดียวกัน, หน้า 31-32.

195 เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-35.

196 เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-81.

ตารางที่ 4.41 สรุปผลการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม จากแบบเรียน
ตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายหมวดวิชาสังคมศึกษา
พุทธศักราช 2520

มิติ	การเมือง	เศรษฐกิจ	สังคม
ร้อยละ	25.80	21.61	52.58

จากวิเคราะห์ตามตารางที่ 4.41 พบว่า เนื้อหาทางสังคมมีความถี่สูงสุดคือ 52.58
ในขณะที่เนื้อหาทางการเมืองและทางเศรษฐกิจมีความถี่เท่ากับ 25.80 และ 21.61

ตารางที่ 4.42 สรุปผลการวิเคราะห์เนื้อหาการอบรมก่อสร้างกลางทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในระดับอุดมคติ ระบบการเมือง วิถีชีวิต จากแบบเรียนตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520

ระดับของ ประชาธิปไตย	อุดมคติ	ระบบการเมือง	วิถีชีวิต
ร้อยละ	13.61	58.20	28.17

จากการวิเคราะห์ตามตารางที่ 4.1.2 พบว่า ในระดับระบบการเมืองมีความ
 ถี่สูงที่สุดคือ 58.20 ในขณะที่ระดับวิถีชีวิตและระดับอุดมคติเท่ากับ 28.71 และ 13.61 ตามลำดับ